

KREDITTILSYNET

The Financial Supervisory Authority of Norway

Rundskriv

8/2009

Dato: 23.06.2009

Veiledning til ny lov og forskrift med tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering

Sendt til:

Banker
Holdingselskaper
Finansieringsforetak
E-pengeforetak
Forsikringselskaper
Forsikringsformidlere
Forvaltningsselskaper
Verdipapirforetak
Infrastrukturforetak
Utstederforetak
Revisorer
Regnskapsførere
Eiendomsmeglere

Veiledning til ny lov og forskrift med tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering

Innholdsfortegnelse

Alminnelig del	3
1. Innledning.....	3
1.1 De viktigste endringene i hvitvaskingsregelverket og regelverkets hovedplikter....	3
1.2 Hvorfor har vi regler om tiltak mot hvitvasking av utbytte og terrorfinansiering?..	4
1.3 Andre kilder til veiledning om regelverket	6
1.4 Virkeområde – hvem regelverket gjelder for	6
1.5 Overgangen til nytt regelverk – kontroll av eksisterende kunder og reelle rettighetshavere	8
2. Risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging – hvitvaskingsloven kapittel 2 og -forskriften kapittel 2.....	8
2.1 Oversikt over plikten til å foreta kundekontroll.....	8
2.2 I hvilke situasjoner inntreffer plikten til å foreta kundekontroll.....	10
2.3 Nærmere om gjennomføring av kundekontrollen	11
2.4 Elektronisk legitimasjon for fysiske personer – hvitvaskingsforskriften § 6.....	12
2.5 Fysisk legitimasjon for fysiske personer – hvitvaskingsforskriften § 5.....	13
2.5.1 Generelt om fysisk legitimasjon.....	13
2.5.2 Særlig om asylsøkerbevis, reisebevis for utlendinger og utlendingspass	14
2.6 Fysisk legitimasjon for juridiske personer – hvitvaskingsforskriften § 7.....	15
2.7 Reelle rettighetshavere	16
2.7.1 Hvem er reelle rettighetshavere?.....	16
2.7.2 Kontroll av reelle rettighetshavere	17
2.7.3 Undersøkelse av om det finnes reelle rettighetshavere bak kunden.....	17
2.7.4 Innhenting og registrering av informasjon om reelle rettighetshavere	19
2.7.5 Bekreftelsen av identitet.....	19
2.7.6 Særlig om konti med midler fra flere personer	20
2.8 Innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art	21
2.9 Kundekontroll uten personlig fremmøte – hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd.....	22
2.9.1 Kopi av legitimasjon	22
2.9.2 Kravet til ”ytterligere dokumentasjon som bekrefter vedkommendes identitet” der kunden ikke møter personlig hos rapporteringspliktig.....	23
2.10 Forenklet kundekontroll – hvitvaskingsforskriften § 10.....	25
2.11 Forsterkede kontrolltiltak – hvitvaskingsloven §§ 15, 16, 7 fjerde ledd og -forskriften §§ 11 og 12.....	27
2.11.1 Situasjoner som etter sin art innebærer høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering – hvitvaskingsloven § 15 og -forskriften § 12.....	27
2.11.2 Kundekontroll av politisk eksponerte personer (PEP) – hvitvaskingsloven § 15 og -forskriften § 11.....	29
2.12 Løpende oppfølging – hvitvaskingsloven § 14	30
2.13 Andre måter å gjennomføre kundekontrollen på – tredjepartskontroll og utkontraktering – hvitvaskingsloven §§ 11 og 12	31
2.13.1 Nærmere om utkontraktering av kundekontrollen – hvitvaskingsloven § 12 og -forskriften § 9.....	32
3. Undersøkelles- og rapporteringsplikt for mistenkelige transaksjoner – hvitvaskingsloven § 17 og -forskriften § 12.....	34

3.1	Generelt om undersøkelser og rapporteringsplikt	34
3.2	Oversendelse av opplysninger til Økokrim – hvitvaskingsloven § 18 og -forskriften § 13.....	36
4.	Elektroniske overvåkningssystemer – hvitvaskingsloven § 24 og -forskriften § 18.....	37
5.	Adgangen til å utveksle kundeopplysninger mellom foretak i finanskonsern – hvitvaskingsloven § 20 annet ledd	38
6.	Opplysninger om avsender som skal følge en transaksjon i betalingskjeden – Forordning EF nr. 1781/2006.....	40
Spesiell del.....		41
7.	Forsikring	41
7.1	Forenklet kundekontroll for enkelte forsikringsavtaler.....	41
7.2	Hvitvaskingsregelverkets anvendelse på skadeforsikringsselskaper – hvitvaskingsloven § 4 første ledd nr. 7 og -forskriften § 10 annet ledd nr. 3	41
8.	Særskilte problemstillinger vedrørende verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond mv.	42
8.1	Virkeområde – nærmere om verdipapirregistre	42
8.2	Etablering av kundeforhold – nærmere om praksis ved tegning av finansielle instrumenter (ikke fondsandeler) og ytelse av corporate finance-tjenester.....	42
8.3	Kundekontroll juridiske personer.....	43
8.4	Kundekontroll fysiske personer	43
8.5	Reelle rettighetshavere – forskrift om forvalterregistrering i verdipapirfonds andelseierregister.....	44
8.6	Plikt til å avvikle kundeforholdet.....	44
8.7	Praktisk eksempel på gjennomføring av kundekontroll ved emisjon av verdipapirer	44
9.	Særskilte problemstillinger vedrørende eiendomsめglere	45
9.1	Virkeområde – hvem regelverket gjelder for	45
9.2	Kundekontroll.....	45
9.3	Undersøkelse og rapportering av mistenkelige transaksjoner.....	47
9.4	Oppbevaring av opplysninger om dokumenter	48
10.	Regnskapsførere og revisorer	48
10.1	Når er et oppdrag etablert?	48
10.2	Kundeforholdets formål og tilsiktede art	48
10.3	Taushetsplikt – utveksling av opplysninger	49
10.4	Rapportering til Økokrim	49
10.5	Forholdet til andre plikter revisor og regnskapsfører har etter særlovgivningen...	50
10.6	Interne rutiner	51

Alminnelig del

1. Innledning

1.1 De viktigste endringene i hvitvaskingsregelverket og regelverkets hovedplikter

Ny hvitvaskingslov og tilhørende forskrift trådte i kraft 15. april 2009. Den viktigste endringen i det nye regelverket er innføring av risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging. Kravet om personlig fremmøte ved identitetskontrollen er erstattet av risikobaserte kundekontrolltiltak. Plikten til å foreta kundekontroll går vesentlig lenger enn identitetskontrollen i det tidligere hvitvaskingsregelverket. Kundekontroll omfatter registrering av kundeopplysninger, bekreftelse av kundens identitet og identiteten til eventuelle reelle rettighetshavere, samt innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art. Kundeforhold med antatt høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering utløser forsterkede kontrolltiltak. Omfanget og intensiteten av kundekontrolltiltakene beror på en konkret risikobasert vurdering. Det gis adgang til å bruke elektronisk legitimasjon i tillegg til fysisk legitimasjon. All rapportering av mistenkelige transaksjoner til Økokrim skal skje elektronisk via Altinn. Pensjonskasser omfattes ikke lenger av kretsen av rapporteringspliktige. Utover de forannevnte endringene, er regelverket i stor grad en videreføring av det tidligere regelverket på området.

Rundskrivet retter seg mot de virksomheter og juridiske personer som er omfattet av Kredittilsynets tilsyns- og forvaltningsområde. Hvitvaskingsregelverket omfatter også advokater, forhandlere av verdifulle gjenstander og tilbydere av virksomhetstjenester som ikke er advokater og revisorer. Disse gruppene vil kunne henvende seg til Økokrim, bransjeforeninger og relevante tilsynsorganer for nærmere veiledning. Justisdepartementet har ansvaret for advokatlovgivningen.

Det nye hvitvaskingsregelverket omfatter lov 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering (hvitvaskingsloven), og tilhørende forskrift 13. mars 2009 nr. 302 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv., og forskrift 13. mars 2009 nr. 303 om kontrollutvalget for tiltak mot hvitvasking.

Lovforarbeidene er viktige kilder til å forstå reglene, og enkelte sentrale uttalelser i forarbeidene er derfor gjengitt i veiledningen. De viktigste forarbeidene er NOU 2007: 10, Ot.prp.nr. 3 (2008-2009), samt Innst.O.nr. 42 (2008-2009), som i veiledningen også omtales som henholdsvis Utredningen, Proposisjonen og Innstillingen. Dokumentene i full tekst er tilgjengelige på www.regjeringen.no.

Innholdet i hvitvaskingsregelverket kan deles inn i tre hovedplikter:

- Plikt for rapporteringspliktige til å foreta risikobasert kundekontroll, samt plikt for institusjonene til å oppbevare kopi av legitimasjonsdokumentene, eventuell referanse til elektronisk legitimasjon samt transaksjonsopplysninger.
- Plikt til å foreta løpende oppfølging av kundeforhold og transaksjoner, samt undersøke mistenkelige transaksjoner og plikt til å rapportere til Økokrim elektronisk via Altinn dersom mistanken ikke avkrefte ved nærmere undersøkelser.

- Plikt for rapporteringspliktige til å etablere forsvarlige interne kontroll- og kommunikasjonsrutiner, iverksette opplæringsprogrammer og utpeke særskilt person på øverste nivå hos den rapporteringspliktige med ansvar for å følge opp disse rutinene.

Den nye loven og forskriften avløser lov 20. juni 2003 nr. 41 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsloven) og tilhørende forskrift 10. desember 2003 nr. 1487. Dette rundskrivet erstatter Kredittilsynets tidligere rundskriv 28/94, 29/95, 31/95, 8/96, 31/96, 4/97, 5/97, 28/98 og 13/99 og 9/2004.

Hensikten med rundskrivet er å øke tilgjengeligheten til hvitvaskingsregelverket, samt avklare en del praktiske spørsmål. Flere av problemstillingene som er behandlet i rundskrivet, er reist av bransjeforeningene og deres medlemsbedrifter. Noen av problemstillingene som det nye regelverket reiser, må imidlertid finne sin løsning i praktiseringen av regelverket i institusjonene. Rundskrivet tar ikke mål av seg å behandle alle sider av hvitvaskingsregelverket.

1.2 Hvorfor har vi regler om tiltak mot hvitvasking av utbytte og terrorfinansiering?

For kriminelle er det svært viktig å kunne gjøre seg nytte av utbytte fra straffbare handlinger. Det er et viktig kriminalpolitisk mål at kriminalitet ikke skal lønne seg. Hindring av hvitvasking av utbytte og inndragning av utbytte fra kriminell virksomhet er derfor viet stor oppmerksomhet fra myndighetene. Tiltak mot hvitvasking av utbytte inngår som et sentralt element i ”Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet”.

Reglene om tiltak mot hvitvasking av utbytte er også ment å beskytte institusjonene mot å bli utnyttet av kriminelle med fare for at institusjonene kan tape renommé, tillit og penger.

Som et ledd i EØS-avtalen er Norge forpliktet til å gjennomføre i nasjonal rett EUs direktiv med tiltak for å hindre at det finansielle systemet misbrukes til hvitvasking av utbytte. Det nye hvitvaskingsregelverket gjennomfører EUs tredje hvitvaskingsdirektiv vedtatt 26. oktober 2005 (2005/60/EF), samt relevante anbefalinger fra FATF (Financial Action Task Force).

Tiltak for å motvirke terrorhandlinger og terrorfinansiering omfattes også av dette regelverket. Slike handlinger omfattes derfor av undersøkelses- og rapporteringsplikten i det nye hvitvaskingsregelverket ved at det flere steder i regelverket vises til forhold som omfattes av straffeloven § 147a eller § 147b eller § 147c. Straffeloven § 147c er en ny lovbestemmelse som kriminaliserer oppfordring, rekruttering og opplæring til terrorhandlinger. Det vises til nærmere omtale i Ot.prp. nr. 72 (2002-2003) side 10:

FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme (terrorfinansieringskonvensjonen) og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 er gjennomført i norsk rett ved endringslov 28. juni 2002 nr. 54. Det er bl.a. innført et nytt straffebud i straffeloven § 147 a, som uttrykkelig retter seg mot terrorhandlinger. Enkelte nærmere angitte straffbare handlinger skal nå anses som terrorhandlinger dersom de utføres med det forsett loven nevner. Videre er det gjort straffbart å inngå forbund (avtale) om å begå slike handlinger. Det er dessuten vedtatt et nytt straffebud i straffeloven § 147 b, som rammer finansiering av terrorisme. Bestemmelsen rammer det å skaffe til veie økonomiske midler eller stille finansielle tjenester til rådighet for

terrorister eller terrornettverk. Videre er det vedtatt nye regler om båndlegging av verdier som har tilknytning til terrorvirksomhet. Reglene innebærer at påtalemyndigheten på nærmere vilkår kan frata siktede rådigheten over formuesgoder, først og fremst for å forhindre fremtidige straffbare handlinger.

Stortinget har vedtatt ny straffelov, lov 20. mai 2005 nr. 28, som foreløpig ikke har trådt i kraft. De nevnte bestemmelsene vil bli videreført i den nye lovens kapittel 18, i § 131 flg.

En viktig side ved tiltak mot hvitvasking av utbytte, samt tiltak mot terrorfinansiering, er den internasjonale samordningen på området som Norge bidrar til, blant annet gjennom deltakelse i FATF. FATF er internasjonalt den ledende standardsetteren på området, og arbeidet deres er et av hovedgrunnlagene for EUs direktivregulering. FATF vedtok i juni 2003 40 reviderte anbefalinger med tiltak mot hvitvasking ("The FATF Forty Recommendations"). Videre har FATF vedtatt ni spesialanbefalinger med tiltak mot terrorfinansiering ("FATF Special Recommendations on Terrorist Financing").

Baselkomiteen for banktilsyn har identifisert svakheter i mange lands "kjenn din kunde"-rutiner i banker, og har utarbeidet rapporten "Customer due diligence for banks", med nye tilsynsmessige standarder for bankers rutiner og praksis vedrørende "kjenn din kunde"-prinsippet. Rapporten har et videre tilsynsmessig formål og er ikke begrenset til å bekjempe hvitvasking av utbytte gjennom det finansielle systemet. Manglende eller utilstrekkelige "kjenn din kunde"-rutiner i bankene, vil kunne utsette bankene for alvorlig kunde- og motpartsrisiko, særlig renommé-, juridisk og operasjonell risiko.

Som det fremgår av dette er det internasjonalt gjennomført en skjerping av regelverk, standarder og anbefalinger når det gjelder tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Denne skjerpingen har betydning for utformingen av det norske regelverket, og for de plikter som pålegges de rapporteringspliktige.

"Rapporteringspliktige" er en felles betegnelse for de foretak, virksomheter og personer som er omfattet av hvitvaskingsregelverket, jf. oppstillingen i hvitvaskingsloven § 4, og vil bli brukt i det følgende.

Den enkelte rapporteringspliktige plikter å foreta en konkret gjennomgang av sin virksomhet men hensyn til faren for hvitvasking og terrorfinansiering. Videre plikter rapporteringspliktige å foreta en konkret risikobasert tilpasning av kundekontrolltiltakene hensett til risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering. Det vil her kunne være store individuelle forskjeller mellom enkeltforetak og bransjer. For mange rapporteringspliktige, som tilbyr standardiserte produkter og har en kundemasse med få utenlandske kunder, et regelmessig og forutsigbart transaksjonsmønster, skal ikke nødvendigvis alle kundekontrolltiltak som følger av regelverket gjennomføres fullt ut. Et eksempel på dette kan være omfanget av kontrolltiltak for å fastslå om en kunde er en såkalt politisk eksponert person (PEP), se nærmere om dette i punkt 2.11.2. Den risikobaserte tilnærmingen innebærer et spillerom med hensyn til omfanget og intensiteten av konkret gjennomføring av tiltakene mot hvitvasking og terrorfinansiering. Det er her meget viktig at den enkelte rapporteringspliktige overfor tilsynsmyndighet kan påvise at den operasjonelle risikoen, som hvitvasking og terrorfinansiering innebærer, er konkret vurdert og tilstrekkelig tatt hensyn til ved omfanget og intensiteten av kundekontrolltiltakene, jf. hvitvaskingsloven § 5 annet ledd. Dersom rapporteringspliktige ikke kan påvise organiseringen av tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, er det brudd på grunnleggende forutsetninger ved hvitvaskingsregelverket. Ett av de viktigste elementene i det nye hvitvaskingsregelverket er de forsterkede kundekontrolltiltakene, som rapporteringspliktige skal iverksette for

situasjoner med antatt høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Slike tiltak vil etter en konkret vurdering kunne kreve en betydelig del av ressursinnsatsen.

Innad hos de rapporteringspliktige bør både ledere, medarbeidere som særlig arbeider med transaksjoner, oppgjørsfunksjoner, styret og internkontrollen ha inngående kjennskap til hvitvaskingsregelverket.

1.3 Andre kilder til veiledning om regelverket

Også andre kilder kan gi nyttig veiledning om regelverket og hvordan dette skal anvendes i praksis. Nettstedet www.hvitvasking.no, som er et fellesprosjekt mellom Økokrim og Kredittilsynet, inneholder oversikt over regelverk, enkeltsaker, trender og typologier, samt annen verdifull informasjon.

Internasjonale standarder og anbefalinger kan gi veiledning for tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, herunder den risikobaserte tilnærmingen:

FATF-dokumentet "Guidance on the Risk-based Approach to Combating Money Laundering and Terrorist Financing - High Level Principles and Procedures" er publisert på www.fatf-gafi.org. I Annex 1 til 3 side 30–38 i dette dokumentet er det også flere andre henvisninger til internasjonale standarder, veiledninger og anbefalinger på området. Det vises her for eksempel til Annex 2 hvor det er en risikomatrix utarbeidet av Baselkomiteen for banktilsyn (www.bis.org/bcbs/). FATF arbeider også med andre sektorspesifikke veiledninger som etter hvert vil bli publisert på organisasjonens nettsted. FATFs 40 reviderte anbefalinger med tiltak mot hvitvasking og ni spesialanbefalinger med tiltak mot terrorfinansiering er også publiserte på FATFs nettsted. Der er det i tillegg publisert annen relevant informasjon.

Det vises videre til en omfattende veiledning "Prevention of money laundering/combating terrorist financing" utarbeidet i England av "The Joint Money Laundering Steering Group" publisert på www.jmlsg.org.uk.

Nettstedene www.transparency.org og www.transparency.no inneholder informasjon om land og territorier med høy forekomst av korrupsjon, og organisert kriminalitet, som kan være nyttig informasjon i forbindelse med risikovurderingene av kunder.

Baselkomiteen for banktilsyn publiserte i oktober 2001 rapporten "Customer due diligence for banks." Formålet med rapporten er å fastsette nye tilsynsmessige standarder og være et grunnlag for bankers rutiner og praksis vedrørende "kjenn din kunde"-prinsippet. Rapporten finnes på nettsted www.bis.org.

1.4 Virkeområde – hvem regelverket gjelder for

Det følger av hvitvaskingsloven § 4 hvilke rapporteringspliktige juridiske personer regelverket gjelder for:

§ 4. Rapporteringspliktige

Loven gjelder for følgende juridiske personer:

1. finansinstitusjoner,
2. Norges Bank,
3. e-pengeforetak,
4. foretak som driver virksomhet som består i overføring av penger eller pengefordringer,
5. verdipapirforetak,
6. forvaltningsselskaper for verdipapirfond,
7. forsikringsselskaper,
8. foretak som driver forsikringsformidling som ikke er gjenforsikringsmegling,
9. postoperatører ved formidling av verdisendinger,
10. Verdipapirregistre, og
11. foretak som driver depotvirksomhet.

Loven gjelder også for følgende juridiske og fysiske personer i utøvelsen av deres yrke:

1. Statsautoriserte og registrerte revisorer,
2. autoriserte regnskapsførere,
3. advokater og andre som ervervsmessig eller stadig yter selvstendig juridisk bistand, når de bistår eller opptrer på vegne av klienter ved planlegging eller utføring av finansielle transaksjoner eller transaksjoner som gjelder fast eiendom eller gjenstander med verdi over 40 000 kroner,
4. eiendomsmeglere og boligbyggelag når det drives eiendomsmegling,
5. foretak som mot vederlag tilbyr tilsvarende tjenester som nevnt i nr. 1 til 4,
6. tilbydere av virksomhetstjenester, og
7. forhandlere av gjenstander, herunder auksjonsforretninger, kommisjonærer og lignende, ved transaksjoner i kontanter på 40 000 norske kroner eller mer eller et tilsvarende beløp i utenlandsk valuta.

Loven gjelder også for foretak og personer som utfører tjenester på vegne av eller for personer som nevnt i første og annet ledd.

Når advokater opptrer som bostyrere, gjelder bestemmelsene i §§ 17, 18, 20, 21, 27 og 28.

Departementet kan i forskrift fastsette unntak fra enkelte eller flere av bestemmelsene i loven for visse rapporteringspliktige. Departementet kan i forskrift la enkelte eller flere av bestemmelsene i loven få anvendelse for forhandlere av gjenstander ved transaksjoner over bestemte beløpsgrenser ved bruk av nærmere angitte typer betalingsmiddel.

Departementet kan i forskrift fastsette regler som nærmere angir hvem som er omfattet av § 4 første og annet ledd og regler som gir loven anvendelse for foretak som driver spillvirksomhet, inkassoforetak, pensjonskasser og formidlere av andeler i ansvarlige selskaper og kommandittselskaper.

1.5 Overgangen til nytt regelverk – kontroll av eksisterende kunder og reelle rettighetshavere

Innføringen av nye og strengere kontrollkrav reiser spørsmålet om hvordan rapporteringspliktige skal forholde seg til eksisterende kunder.

Rapporteringspliktige skal foreta kundekontroll av sine eksisterende kunder når det følger av hvitvaskingsloven § 6 og løpende oppfølging etter § 14 på grunnlag av en risikovurdering. Loven innebærer på den annen side ikke at det skal foretas fornyet kundekontroll etter de nye reglene av alle eksisterende kunder ved ikrafttredelsen av loven, herunder kontroll med reelle rettighetshavere og innhenting av informasjon om kundeforholdets formål og tilsiktede art. Ut fra en risikovurdering må derimot den rapporteringspliktige vurdere hvorvidt tidligere innhentede opplysninger om kunden er korrekte eller tilstrekkelige, jf. § 6 første ledd nr. 4. Der identiteten til en kunde er bekreftet i henhold til legitimasjonskontrollreglene etter tidligere hvitvaskingsregelverk, kan det generelt antas at risikoen er lav, med mindre det er omstendigheter som tyder på noe annet. Endringer i kundeforholdets art eller omfang kan være forhold som tilsier en ny og grundigere kundekontroll.

2. Risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging – hvitvaskingsloven kapittel 2 og -forskriften kapittel 2

2.1 Oversikt over plikten til å foreta kundekontroll

Hvitvaskingsloven § 5 fastsetter hovedprinsippene i det nye regelverket om risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging:

§ 5. Risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging

Rapporteringspliktige skal foreta kundekontroll etter §§ 6 til 13 og løpende oppfølging etter § 14. Kundekontroll og løpende oppfølging skal foretas på grunnlag av en vurdering av risiko for transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller forhold som rammes av straffeloven §§ 147 a , 147 b eller 147 c, der risikoen vurderes ut fra type kunde, kundeforhold, produkt eller transaksjon.

Rapporteringspliktige skal kunne påvise at omfanget av utførte tiltak er tilpasset den aktuelle risiko.

Rapporteringspliktige pålegges i § 5 en plikt til å foreta risikobasert kundekontroll der omfanget og intensiteten av kundekontrolltiltakene tilpasses antatt risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Det innebærer at institusjonene pålegges omfattende plikter med hensyn til å gjennomføre risikobaserte og skjønnsmessige vurderinger. Regelverket innebærer skjerpede tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, og at ressursene skal brukes der risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering er størst.

Hvitvaskingsloven kapittel 2 ”Kundekontroll og løpende oppfølging”, og forskriften kapittel 2 fastsetter flere konkrete kundekontrolltiltak, og inneholder nye bestemmelser som innebærer en vesentlig utvidelse og presisering av regelverket i forhold til den tidligere hvitvaskingslovens krav om identitetskontroll, som ikke hadde en slik risikodifferensiert tilnærming.

Identitetskontroll er erstattet med den utvidede plikten til å foreta kundekontroll ("customer due diligence" – CDD). Regelverket bygger på det såkalte kjenn din kunde-prinsippet som internasjonalt anses for å være et av de viktigste virkemidlene for å hindre at det finansielle systemet misbrukes til hvitvasking eller terrorfinansiering. Et sentralt utslag av prinsippet er et "(...) krav om at institusjoner og personer skal identifisere kunder, og bekrefte kundens identitet", jf. Proposisjonen side 46 og 63.

Som det fremgår av hvitvaskingsloven § 5 første ledd annet punktum skal risikovurderingen gjennomføres *"ut fra type kunde, kundeforhold, produkt eller transaksjon."*

Risikobasert kundekontroll vil ofte kunne innebære tre ulike hovednivåer for kundekontrolltiltak tilpasset antatt risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Her vil det imidlertid kunne være store individuelle forskjeller fra foretak til foretak og fra bransje til bransje:

- "Forsterkede kontrolltiltak" i situasjoner med antatt høy/forhøyet risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Det vises her til hvitvaskingsloven § 15, § 16 og § 7 fjerde ledd, og forskriften § 11.
- "Forenklet kundekontroll" i situasjoner med antatt lav risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Det vises her til hvitvaskingsloven § 13 og forskriften § 10.
- Normal kundekontroll i situasjoner med hverken høy eller lav risiko for hvitvasking og terrorfinansiering.

Risikotilpasningen av kundekontrolltiltakene er omtalt nedenfor.

Kravet om kundekontroll omfatter også nye plikter til å foreta kontroll av "reelle rettighetshavere", det vil si fysiske personer som eier eller kontrollerer kunden, eller som transaksjonen gjennomføres på vegne av. En annen ny plikt er å foreta "løpende oppfølging" ("ongoing due diligence" – ODD) av kundeforhold med grunnlag i den risikobaserte vurderingen, se nærmere om dette i punkt 2.12.

Som det fremgår av hvitvaskingsloven § 5 annet ledd skal rapporteringspliktige kunne påvise at omfanget av utførte tiltak er tilpasset den aktuelle risiko. Dette er en ny bestemmelse i hvitvaskingsregelverket. Det er meget viktig at den enkelte rapporteringspliktige overfor tilsynsmyndighet kan klart "påvise" at den operasjonelle risiko, som hvitvasking og terrorfinansiering innebærer, er konkret vurdert og tilstrekkelig tatt hensyn til ved omfanget og intensiteten av kundekontrolltiltakene. Loven § 23 første ledd fastsetter videre at rapporteringspliktige skal ha forsvarlige interne kontroll- og kommunikasjonsrutiner som sikrer oppfyllelse av pliktene i loven. Disse rutinene skal forelegges for og fastsettes på øverste nivå hos den rapporteringspliktige, jf. hvitvaskingsloven § 23 annet ledd. Proposisjonen utdyper disse pliktene på side 49:

Departementet er enig med Næringslivets Hovedorganisasjon i at det av direktivet ikke kan utledes et krav om at det må foreligge dokumenter som viser hvilke tiltak er gjennomført. Selv om bruk av dokumenter i denne sammenheng kan være praktisk, anser departementet at det kan tenkes andre måter å påvise at omfanget av tiltak er tilpasset risikoen. [...] Departementet foreslår at rapporteringspliktige etter § 5 annet ledd skal «påvise» at omfanget av utførte tiltak er tilpasset den aktuelle risiko. Som

utvalget påpeker, må dette kravet ses i sammenheng med plikten til å utarbeide kontroll- og kommunikasjonsrutiner etter forslaget § 23, jf. omtale i punkt 7.1. Det må blant annet forventes at rapporteringspliktige utarbeider rutiner for hvordan man skal håndtere situasjoner der det foreligger større risiko enn det som er normalt for vedkommende virksomhet. Dokumentasjonen av utførte tiltak vil dermed praktisk innebære at rapporteringspliktige påviser at rutinene følges opp. [...] Kravet skal sikre at risikovurderingen kan etterprøves. Skriftlighet vil normalt være den beste måten å få til det på en forsvarlig måte. Departementet ser også kravet til dokumentasjon i sammenheng med den rapporteringspliktiges ansvar for risikovurdering og å gjennomføre tilpassede tiltak. [...] Departementet legger vekt på at rapporteringspliktige som har et forsvarlig system for risikovurdering, som gir god mulighet til å etterprøve de vurderingene som er gjort, ikke skal risikere å komme i ansvar fordi det i ettertid skulle vise seg at kunden har håndtert utbytte av straffbare handlinger. På den annen side vil rapporteringspliktige som ikke kan påvise forsvarlig gjennomført risikovurdering og kontrolltiltak kunne komme i ansvar for brudd på kravene til kundekontroll. Departementet viser til lovforslaget § 5 annet ledd.

2.2 I hvilke situasjoner inntreer plikten til å foreta kundekontroll

Hvitvaskingsloven § 6 fastsetter hvilke situasjoner som utløser kundekontroll.

§ 6. Plikt til å foreta kundekontroll

Rapporteringspliktige skal foreta kundekontroll ved

- 1. Etablering av kundeforhold,*
- 2. transaksjon som gjelder 100 000 norske kroner eller mer, for kunde som den rapporteringspliktige ikke har et etablert kundeforhold til,*
- 3. mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av straffbar handling eller forhold som rammes av straffeloven §§ 147 a, 147 b eller 147 c, eller*
- 4. tvil om hvorvidt tidligere innhentede opplysninger om kunden er korrekte eller tilstrekkelige.*

Beløpsgrensene i første ledd nr. 2 beregnes samlet for transaksjoner som gjennomføres i flere operasjoner som ser ut til å kunne ha sammenheng med hverandre. Dersom beløpet ikke er kjent når transaksjonen gjennomføres, skal kundekontrollen foretas så snart den rapporteringspliktige blir kjent med at beløpsgrensen er oversteget.

Departementet kan i forskrift fastsette nærmere regler om når kundeforhold skal anses etablert.

Lovbestemmelsens tre første alternativer samsvarer med den tidligere hvitvaskingslovens legitimasjonskontroll. Alternativ nr. 4 ”tvil om hvorvidt tidligere innhentede opplysninger om kunden er korrekte eller tilstrekkelige”, er en ny situasjon som utløser krav om kundekontroll.

Kundekontroll foretas ved ”etablering av kundeforhold”. Loven forutsetter altså at man kan være kunde uten at det etableres et kundeforhold. For slike ”leilighetskunder” som faller under terskelen for etablert kundeforhold er det bare ved transaksjoner over 100 000 kroner eller ved mistanke, det skal foretas kundekontroll, jf. nr. 2 og 3. Hvorvidt det er etablert et kundeforhold i lovens forstand vil bero på en konkret vurdering, hvor blant annet forholdets varighet, art og

formål vil være momenter av betydning. Dersom det opprettes en forbindelse av en viss varighet, vil det i de aller fleste tilfeller være opprettet et kundeforhold. Kortvarige forbindelser vil imidlertid også kunne anses som etablering av kundeforhold. I Utredningen nevnes som eksempel at opprettelse av bankkonto i alle tilfeller anses som etablering av kundeforhold, selv om det ved opprettelsen er klart at kontoen vil benyttes i et enkeltstående tilfelle og avsluttes etter kort tid. Kredittilsynet antar at det samme også gjelder for VPS-konto. Enkeltstående innskudd av kontanter eller betaling av giro i en bank, uten at det skal opprettes bankkonto i en bank, vil ikke innebære etablering av kundeforhold.

Det er fra næringen reist spørsmål om tolkningen av uttrykket ”kundeforhold” i forhold til kausjonister og garantister. Kredittilsynet legger til grunn at kausjonister og garantister ikke faller inn under begrepet kunde i hvitvaskingsloven, og dermed ikke omfattes av de formelle kravene til kundekontroll i hvitvaskingsregelverket. På annet grunnlag enn hvitvaskingsregelverket må imidlertid den rapporteringspliktige vite hvem kausjonist eller garantist er.

2.3 Nærmere om gjennomføring av kundekontrollen

Hvitvaskingsloven § 7 første ledd fastsetter fire konkrete kundekontrolltiltak:

§ 7. Gjennomføring av kundekontroll

Kundekontroll som nevnt i § 6 skal omfatte

- 1. registrering av opplysninger som nevnt i § 8,*
- 2. Bekreftelse av kundens identitet på grunnlag av gyldig legitimasjon,*
- 3. Bekreftelse av identiteten til reelle rettighetshavere på grunnlag av egnede tiltak, og*
- 4. Innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art.*

Hovedregelen er at de nevnte kundekontrolltiltakene skal gjennomføres *før* etablering av kundeforholdet, eller gjennomføring av transaksjoner i henhold til loven § 6 nr. 2 og 3. Det vises her til hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

Kredittilsynet legger til grunn at som hovedregel skal kundekontrolltiltak 1, 2 og 4 gjennomføres ved samtlige kundeforhold med unntak av kundeforhold som omfattes av ”Forenklet kundekontroll”, se nærmere om dette i punkt 2.10. Omfanget og intensiteten av de aktuelle kontrolltiltakene beror på en konkret risikobasert vurdering, jf. loven § 5 første ledd.

Kundekontrolltiltak nr. 1 fastsetter et krav om å identifisere kunden ved ”registrering av opplysninger”. Plikten til å registrere opplysninger følger av § 8:

§ 8. Registrering av opplysninger

Rapporteringspliktige skal registrere følgende opplysninger om kunder:

- 1. fullt navn eller foretaksnavn,*
- 2. fødselsnummer, organisasjonsnummer, D-nummer eller, dersom kunden ikke har slikt nummer, annen entydig identitetskode,*
- 3. Fast adresse, og*
- 4. referanse til legitimasjon som er brukt for å bekrefte kundens identitet.*

Plikten til å registrere kundens faste adresse etter første ledd nr. 3 gjelder ikke dersom folkeregisteret har vedtatt at kundens adresse skal være fortrolig eller strengt fortrolig.

Hvitvaskingsregelverket fastsetter ikke noen formkrav til hvordan slik registrering skal skje. Registreringen kan således basere seg på så vel muntlige som skriftlige opplysninger fra kunden til den rapporteringspliktige, se Proposisjonen side 57. Skriftlige opplysninger fra kunden vil imidlertid oftest være en forutsetning for å kunne ettervise at risikovurdering og kundekontrolltiltak faktisk er gjennomført.

Den nevnte registreringsplikten innebærer at kunden som hovedregel identifiseres entydig, se Proposisjonen, side 63. Regelverket om registrering av kundeopplysninger er stort sett en videreføring av den tidligere reguleringen på området. Det fremgår av Proposisjonen side 49 at ”registrering av opplysninger, vil gi mindre rom for risikobaserte tiltak, enn andre kundekontrolltiltak”. I tilfelle hvor det er reelle rettighetshavere på eiersiden hos en kunde, vil det imidlertid være en risikobasert vurdering med hensyn til ”hvilke opplysninger som er nødvendige i det konkrete tilfellet. Departementet antar at opplysninger som skal registreres om kunden etter lovforslaget § 8 ofte vil være aktuelle også med hensyn til reelle rettighetshavere.”

Kundekontrolltiltak nr. 2 fastsetter at kundens identitet deretter skal bekreftes (verifiseres) ”på grunnlag av gyldig legitimasjon”. Kravet til å bekrefte identiteten er ufravikelig. Omfanget og intensiteten av kundekontrolltiltaket, er imidlertid risikobasert.

Hvitvaskingsforskriften § 5 fastsetter nærmere krav som gjelder for ”Fysisk legitimasjon for fysiske personer”. Forskriften § 6 fastsetter de krav som gjelder for ”Elektronisk legitimasjon for fysiske personer”.

2.4 Elektronisk legitimasjon for fysiske personer – hvitvaskingsforskriften § 6

Hvitvaskingsloven legger til rette for likestilling mellom elektronisk og fysisk legitimasjon for fysiske personer. De nærmere bestemmelsene om elektronisk legitimasjon er gitt i hvitvaskingsforskriften § 6. Elektronisk legitimasjon er etter forskriften bare aktuelt for fysiske personer.

Finansdepartementet har valgt en løsning for elektronisk legitimasjon som er basert på selvdeklarasjon. Dette er en annen løsning enn sertifiseringsordningen som ble forelått av lovutvalget i NOU 2007: 10.

Nærmere regler om selvdeklarasjonsordninger er gitt i forskrift 21. november 2005 nr. 1296 om frivillige selvdeklarasjonsordninger for sertifikatutstedere (hyperkobling til nettet vurderes). I praksis skjer selve deklarasjonen ved at sertifikatutstederen melder fra til Post- og teletilsynet (PT) med opplysning om at forskriftens krav er oppfylt, jf. forskriften § 1.

Post- og teletilsynet skal publisere en liste med opplysninger om sertifikattyper som sertifikatutstedere har selvdeklarerert. Dette følger av forskriften om selvdeklarasjonsordninger § 11 første ledd. Listen finnes på Post- og teletilsynets nettsider, www.npt.no.

Sertifikatutsteder skal oppfylle alle krav angitt som absolutte (A-krav) for sertifikatklasse "Person-Høyt" i Kravspesifikasjon for PKI i offentlig sektor som er relevante for aktuelle sikkerhetsprodukter eller -tjenester, jf. forskrift om selvdeklarasjonsordninger § 3.

Post- og teletilsynet kan kreve at sertifikatutsteder foretar revisjon for å vise at forskriftens krav er oppfylt. Revisjonene skal foretas av uavhengig tredjepart godtatt av PT, og resultatet skal sendes PT.

For nærmere regler om selvdeklarasjonsordningen vises det til forskriften om selvdeklarasjonsordning.

2.5 Fysisk legitimasjon for fysiske personer – hvitvaskingsforskriften § 5

2.5.1 Generelt om fysisk legitimasjon

Hvitvaskingsforskriften § 5 fastsetter hvilke krav som skal gjelde for fysisk legitimasjon for fysiske personer:

§ 5. Fysisk legitimasjon for fysiske personer

Gyldig legitimasjon for fysisk person er original av dokumenter som:

- 1. er utstedt av offentlig myndighet, eller av annet organ som har betryggende kontrollrutiner for dokumentutstedelse og dokumentene har et tilfredsstillende sikkerhetsnivå, og*
- 2. inneholder fullt navn, navnetrekk, fotografi og fødselsnummer eller D-nummer.*

For fysiske person som ikke har fått tildelt norsk fødselsnummer eller D-nummer, skal legitimasjonsdokumenter i tillegg til de kravene som følger av i første ledd inneholde fødselsdato, fødested, kjønn og statsborgerskap.

Dersom bekreftelse av en fysisk persons identitet skal skje på grunnlag av fysisk legitimasjon uten vedkommendes personlige fremmøte i tråd med hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd, kan bekreftet kopi av dokumenter som nevnt i første og annet ledd benyttes.

Krav om at fysisk legitimasjon for fysiske personer inneholder navnetrekk gjelder ikke for pass.

I tilfelle hvor kunden møter personlig hos rapporteringspliktig, eller foretak rapporteringspliktige utkontrakterer kontrollen til, vil normalt bekreftelsen av kundens identitet skje samtidig. Det vises her til Proposisjonen, side 63.

Kredittilsynet antar at følgende legitimasjonsdokumenter i alle fall vil tilfredsstillende lovkravene:

- *Gyldig pass eller annet godkjent reisedokument*
- *Bankkort (norsk)*
- *Førerkort – original og duplikat (dog ikke førerkort av eldre dato – "grønt førerkort")*
- *Forsvarsdepartementets ID-kort*
- *Postens ID-kort utstedt etter 1. oktober 1994*

- *Nasjonale ID-kort utstedt innenfor EØS-området. Det vises her til forskrift 21. desember 1990 nr. 1028 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsforskriften) Vedlegg 2 Godkjente identitetsdokumenter.*

Begrepet ”gyldig legitimasjon” er i utvikling, og opplistingen forsøker ikke å være uttømmende. Den endelige vurderingen hvorvidt legitimasjonen identifiserer kunden på en sikker måte må foretas av rapporteringspliktig.

Finansnæringen har innført et selvpålagt krav om at bare pass kan være grunnlag for å utstede bank-ID (bankkort med bilde eller elektronisk bank-ID). Bakgrunnen for dette kravet er økende misbruk og forfalskning av legitimasjonsdokumenter. Hvitvaskingsregelverket regulerer ikke utstedelse av bank-ID.

Kredittilsynet legger til grunn at andre typer legitimasjon enn pass også kan danne grunnlag for å etablere et kundeforhold som omfatter grunnleggende banktjenester. Kredittilsynet legger til grunn at begrepet grunnleggende banktjenester ikke omfatter utstedelse av bank-ID og tjenester som krever bank-ID.

Det er fra næringen reist spørsmål om forståelsen av hvitvaskingslovens § 7 femte ledd og situasjoner der den rapporteringspliktige er ”sikker på vedkommendes identitet”. Dette er en bestemmelse hvor det er nødvendig med en konkret vurdering av rapporteringspliktig. Unntaksgrunnlag fra kravet om at bekreftelse skal skje på grunnlag av ”gyldig legitimasjon, vil i tillegg til personlig kjennskap også kunne være kunde- eller klientforhold av en viss varighet. Lovbestemmelsen forutsetter absolutt sikkerhet om kundenes identitet. Bestemmelsen hjemler ikke omfattende unntak fra kravet om lovpålagt kundekontroll

2.5.2 Særlig om asylsøkerbevis, reisebevis for utlendinger og utlendingspass

I tidligere hvitvaskingsrundskriv la Kredittilsynet til grunn at asylsøkerbevis (registreringsbevis for asylsøkere) kan være tilstrekkelig dokumentasjon for å etablere kundeforhold med rapporteringspliktig. Denne dokumentasjonen er i de fleste tilfeller basert på egenerklæring fra asylsøkeren, og det fremgikk derfor av tilsynets veiledning at forhold omkring utstedelse og bruk av slike asylsøkerbevis etter en konkret vurdering kunne gjøre bevisene uegnet til legitimasjonsformål. Etter publiseringen av det tidligere rundskrivet ble det gjort endringer i utformingen av asylsøkerbeviset. Navnetrekk og fødested er ikke lenger inkludert, og asylsøkerbeviset som utstedes på tidspunktet for publisering av dette rundskrivet oppfyller ikke de krav som fremgår av hvitvaskingsforskriften § 5, dersom det ikke suppleres med tilleggsdokumentasjon som omfatter navnetrekk og fødested.

Når det gjelder asylsøkerbevis og kravet til fødested og navnetrekk vises det til Innstillingen side 22:

Departementet vil derfor – i samråd med Justis- og politidepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet – ta initiativ til at navnetrekk og fødested inntas i asylsøkerbevisene. Dersom asylsøkerbevisene endres slik at dokumentene oppfyller kravene i hvitvaskingsforskriften, anser departementet at slike dokumenter som utgangspunkt vil kunne anses tilstrekkelige pålitelige og betryggende. Imidlertid er departementet innforstått med at finansinstitusjonene vil kunne ha et saklig behov for å skjerpe kravene til legitimasjonsdokumentene, jf. omtale nedenfor av bankenes praksis ved utstedelse av bankkort med bilde. På den annen side bør et asylsøkerbevis anses

tilstrekkelig betryggende for etablering av grunnleggende banktjenester, for eksempel ved åpning av ordinær bankkonto og for ordinær betalingsformidling.

Kredittilsynet legger derfor til grunn at asylsøkerbevis supplert med annen dokumentasjon, som inneholder signatur og fødested, etter en konkret vurdering av den rapporteringspliktige vil kunne være tilstrekkelig dokumentasjon for å etablere kundeforhold som omfatter grunnleggende banktjenester, herunder etablering av ordinær bankkonto og ordinær betalingsformidling som ikke krever bank-ID.

Kredittilsynet legger videre til grunn at "reisebevis for flyktninger" og "utlendingspass" etter en konkret vurdering av den rapporteringspliktige også kan anses som gyldig legitimasjon etter hvitvaskingsregelverket. Det vises her til brev fra Finansdepartementet datert 28. november 2008 hvor departementet blant annet uttaler følgende:

På bakgrunn av de problemene bankenes ulike praksis skaper på dette området bes Kredittilsynet om å, på egnet måte, formidle til bransjen at reisebevis for flyktninger og utlendingspass er "gyldig legitimasjon" etter hvitvaskingsregelverket, og bør anses tilstrekkelig betryggende for etablering av grunnleggende banktjenester, for eksempel ved åpning av ordinær bankkonto og for ordinær betalingsformidling.

2.6 Fysisk legitimasjon for juridiske personer – hvitvaskingsforskriften § 7

Hvitvaskingsforskriften § 7 første ledd stiller krav om "firmaattest som ikke er eldre enn 3 måneder". Forskriftsbestemmelsens annet ledd stiller krav om "utskrift fra Enhetsregisteret (...) som ikke er eldre enn 3 måneder".

Bransjen har stilt spørsmål om Kredittilsynet kan godta andre typer utskrifter, eller kilder for opplysninger om juridiske personer enn de som er nevnt uttrykkelig i forskriften. Videre reises spørsmål hvorvidt Kredittilsynet vil godta slik informasjon om juridiske personer fra "ulike kommersielle tjenestetilbydere", for eksempel kredittopplysningsselskaper. Kredittilsynet er ikke i lov eller forskrift tillagt noen godkjenningsordning for fysisk legitimasjon for juridiske personer. Dersom det imidlertid fra andre kilder eller leverandører gis tilsvarende opplysninger som firmaattest fra Foretaksregisteret eller utskrift fra Enhetsregisteret, vil Kredittilsynet for sin del ikke ha noen innsigelser dersom slike andre kilder eller leverandører benyttes til å fremskaffe nødvendig lov- og forskriftpålagt informasjon om juridiske personer i forbindelse med kundekontrollen. En forutsetning for slike løsninger er at opplysningene er korrekte, oppdaterte, ikke eldre enn 3 måneder og for øvrig oppfyller hvitvaskingsforskriften § 7.

Eksempel på dette kan være utskrift av fullstendige og korrekte selskapsopplysninger, som ikke er eldre enn 3 måneder, hentet fra Brønnøysundregistrene fra foretak som har konsesjon fra Datatilsynet til å drive kredittopplysningsvirksomhet.

2.7 Reelle rettighetshavere

2.7.1 Hvem er reelle rettighetshavere?

Begrepet reelle rettighetshavere er definert i hvitvaskingsloven § 2 første ledd nr. 3:

reelle rettighetshavere: fysiske personer som i siste instans eier eller kontrollerer en kunde eller som en transaksjon gjennomføres på vegne av.

Det er kun fysiske personer som kan være reell rettighetshaver. Uttrykket *i siste instans* viser til at det kan være en kjede av personer, fysiske eller juridiske, som leder til den reelle rettighetshaver.

Uttrykket ”fysisk person [...] som en transaksjon gjennomføres på vegne av” kan etter ordlyden forstås vidt. Enhver interesse i transaksjonen kan imidlertid ikke lede til at man blir betraktet som reell rettighetshaver i lovens forstand, på samme måte som ethvert eierskap i en kunde ikke gjør eieren til reell rettighetshaver. Problemstillingen er eksempelvis aktuell i forhold til konti med midler fra flere personer. Loven sier ikke noe om hvor grensen skal trekkes. Kredittilsynet antar at kvalifiseringen av eierskap og interesse i § 2 første ledd nr. 3, omtalt nedenfor, kan gi en viss veiledning om når en transaksjon anses å være gjennomført på vegne av en fysisk person.

Når en *fysisk person* er kunde vil som oftest han eller hun også være den reelle rettighetshaver, og kundekontrollen gjøres av denne personen. Hvis en kunde handler på vegne av en annen fysisk person, vil det være sistnevnte som er reell rettighetshaver.

Dersom det er en *juridisk person* som er kunde, kan det være fysiske personer som står bak som kvalifiserer til å være reell rettighetshaver. En fysisk person skal etter hvitvaskingsloven § 2 første ledd nr. 3 i alle tilfelle regnes som reell rettighetshaver dersom vedkommende:

- a) direkte eller indirekte eier eller kontrollerer mer enn 25 prosent av eierandelene eller stemmene i et selskap, unntatt selskap som har finansielle instrumenter opptatt til notering på et regulert marked i EØS-stat eller er underlagt informasjonsplikt tilsvarende det som gjelder ved notering på et regulert marked i EØS-stat,
- b) utøver kontroll over ledelsen av en juridisk person på annen måte enn nevnt i bokstav a,
- c) ifølge vedtekter eller på annet grunnlag skal motta 25 prosent eller mer av formuesgodene i en stiftelse, et fond eller en tilsvarende juridisk person eller formuesmasse,
- d) har hovedinteressen av opprettelsen eller forvaltningen av en stiftelse, et fond eller en tilsvarende juridisk person eller formuesmasse, eller
- e) utøver kontroll over mer enn 25 prosent av formuesgodene i en stiftelse, et fond eller en lignende juridisk person eller formuesmasse.

Det er med andre ord ikke tilstrekkelig for å regnes som reell rettighetshaver at man har en ledende stilling i et selskap eller annen juridisk person. Personer i ledelsen kan likevel være reell rettighetshaver i kraft av å være eier eller ha annen posisjon som nevnt i bokstavene a) til e).

Kravet om å identifisere reelle rettighetshavere medfører at den rapporteringspliktige i noen tilfeller vil måtte gå et eller flere ledd bakover i kjeden for å avdekke om det er fysiske personer som kvalifiserer som reelle rettighetshavere. Det er eierandel i kunden som er avgjørende. Eierandelen kan være direkte eller indirekte, eller det kan dreie seg om en kombinasjon av direkte og indirekte eierskap. Eksempel: Selskapet AS Kunde eies av Peder Ås med en eierandel på 30 prosent, Hans Tastad med en eierandel på 10 prosent, og AS 1, AS 2 og AS 3, hver med 20 prosent eierandel. Peder Ås er reell rettighetshaver ved sitt direkte eierskap (30 prosent). Dersom AS 1 og AS 2 eies av Lars Holm er han å regne som reell rettighetshaver, gjennom sitt indirekte eierskap i kunden (20+20 prosent). Dersom Hans Tastad eier AS 3 vil han være reell rettighetshaver med sine direkte og indirekte eierandeler i AS Kunde (10+20 prosent).

Oppregningen i § 2 første ledd nr. 3 bokstav a) til e) er i prinsippet ikke uttømmende. I Utredningen uttaler imidlertid utvalget at det "har vanskelig for å se at andre posisjoner enn de som konkret angis skal kunne medføre at en person anses som reell rettighetshaver".

Kredittilsynet antar at dette kan være et utgangspunkt for de rapporteringspliktige ved anvendelsen av reglene, men at en konkret vurdering av omstendighetene kan føre til at også personer utover den angitte kretsen vurderes som reelle rettighetshavere.

2.7.2 Kontroll av reelle rettighetshavere

Hvitvaskingsregelverket skiller mellom *identifisering* og *bekreftelse av identiteten*. Identifiseringen skjer ved å innhente informasjon om kunden/rettighetshavere. Bekreftelsen av identiteten består i å sjekke hele eller deler av denne informasjonen opp mot troverdige kilder. Identifisering og bekreftelsen av identiteten kan skje i to atskilte faser, som når kunden oppgir en adresse, som så kontrolleres i et register. Ofte vil de to operasjonene foregå samtidig, som for eksempel når kunden legger fram et pass eller førerkort.

2.7.3 Undersøkelse av om det finnes reelle rettighetshavere bak kunden

Hvitvaskingsloven forutsetter at den rapporteringspliktige gjennomfører en kundekontroll som omfatter det å undersøke om det står reelle rettighetshavere bak en kunde. Dette er et utslag av "kjenn din kunde"-prinsippet.

Overfor *juridiske personer* antar Kredittilsynet at den rapporteringspliktige, ut fra en risikovurdering og på grunnlag av egnede tiltak, skal innhente tilstrekkelig informasjon til at den rapporteringspliktige forstår eierskapet og kontrollstrukturen hos kunden som ledd i den alminnelige kundekontrollen etter hvitvaskingsloven § 7 og § 8. At kontrollen har et slikt omfang framgår uttrykkelig av direktivets Artikkel 8.1 bokstav b) der det blant annet heter "... as regards to legal persons, trusts and similar legal arrangements, taking risk-based and adequate measures to understand the ownership and control structure of the customer". Dette har ikke kommet klart til uttrykk i den nye hvitvaskingsloven, men det er ikke tvil om at de samme kravene må stilles til kundekontrollen etter hvitvaskingsloven. Undersøkelsene, som er en del av den generelle kundekontrollen, vil legge til rette for å vurdere om kriteriene for reelle rettighetshavere i § 2 første ledd nr. 3 er til stede.

I de fleste tilfellene vil det være mest aktuelt at den rapporteringspliktige etterspør relevante data fra kunden med sikte på å avklare om det finnes reelle rettighetshavere. Den rapporteringspliktige må ut fra en risikovurdering avgjøre om nærmere undersøkelser skal gjøres.

Når det gjelder *fysiske personer* kan det som regel legges til grunn at det er kunden selv som er den reelle rettighetshaver, med mindre det er forhold ved transaksjonen eller andre omstendigheter som tyder på noe annet. Departementet anser at det i tilfeller hvor det ikke foreligger noen indikasjoner, vil være tilstrekkelig for å oppfylle kravet i § 7 første ledd nr. 3 at rapporteringspliktige stiller kunden et kontrollspørsmål om transaksjonen utføres på vegne av andre fysiske personer. Det er derfor ikke noe krav at den rapporteringspliktige gjør nærmere søk etter reelle eiere i disse tilfellene.

For selskaper vil det trolig i de fleste tilfeller ikke by på problemer å avdekke om det finnes reelle rettighetshavere, og hvem disse i tilfelle er. Eierskap, formål og virksomheten vil i mange tilfeller være klar og forståelig. Noen kunder kan ha komplekse eierforhold som innebærer at det kan være nødvendig med grundigere undersøkelser for å forstå eierskapsstrukturen mv., uten at dette nødvendigvis indikerer hvitvasking eller terrorfinansiering. Bruk av komplekse strukturer og eierforhold uten at det finnes åpenbare forretningsmessige eller andre legitime grunner, kan imidlertid gi mistanke om slik aktivitet.

Private banking og lignende kundeforhold innebærer normalt høyere risiko for hvitvasking enn for kunder i personmarkedet ellers. Slike kundeforhold kjennetegnes gjerne av at den rapporteringspliktige yter tjenester og produkter tilpasset kundens spesielle behov, og at det dreier seg om kunder som representerer store verdier. Dette kan dreie seg om alt fra vanlige banktjenester til avanserte produkter, og gjerne bistand i forbindelse med at virksomhet utøves over landegrensene og bruk av utenlandsbaserte fond og selskaper for plassering av midler, av skattemessige årsaker eller for å holde verdier eller virksomhet skjult. Den rapporteringspliktige bør ved kundekontrollen i alle fall sørge for å ha tilstrekkelig informasjon om kunden til å føle seg trygg på at vedkommende kjenner og forstår virksomhetsstrukturen til kunden, og kan avgjøre om det er grunn til å mistenke at det foregår hvitvasking.

Dersom vilkårene for å utføre forenklet kundekontroll i medhold av forskriften § 10 er oppfylt får ikke pliktene knyttet til kontroll og registrering av reelle rettighetshavere i hvitvaskingsloven §§ 7 og 8 anvendelse. Den rapporteringspliktige er i disse tilfellene ikke forpliktet til å gjøre undersøkelser om reelle rettighetshavere i disse tilfellene hvor risikoen for hvitvasking er vurdert som lav.

For advokaters klientkonti og lignende konti er det etter hvitvaskingsforskriften § 10 nr. 5 og 6 gjort unntak fra plikten til å foreta kundekontroll:

5. *i forhold til registrering av opplysninger om og bekreftelse av identiteten til reelle rettighetshavere for konti med midler fra flere personer som føres av advokater og andre uavhengige jurister fra EØS-stater, eller*
6. *i forhold til registrering av opplysninger om og bekreftelse av identiteten til reelle rettighetshavere for konti med midler fra flere personer som føres av advokater og andre uavhengige jurister fra tredjestater, forutsatt at:*
 - a. *de er underlagt krav om å bekjempe handlinger som beskrevet i straffeloven § 317 og § 147b i samsvar med internasjonale standarder,*
 - b. *det føres tilsyn med overholdelsen av disse kravene, og*
 - c. *opplysninger om identiteten til reelle rettighetshavere på anmodning er tilgjengelige for kredittinstitusjoner som fører de aktuelle konti.*

2.7.4 Innhenting og registrering av informasjon om reelle rettighetshavere

Hvitvaskingsloven krever at den rapporteringspliktige skal registrere opplysninger som entydig identifiserer reelle rettighetshavere, men gir ikke nærmere veiledning om hvilke opplysninger som skal registreres.

Departementet har i forarbeidene til loven lagt til grunn at reelle rettighetshavere vil være en så uensartet gruppe at det ikke har vært hensiktsmessig å konkretisere hvilke opplysninger som skal registreres. Departementet antar imidlertid at opplysningene som skal registreres etter § 8 ofte vil være aktuelle også med hensyn til reelle rettighetshavere.

Den generelle registreringsplikten i § 8 krever at det som hovedregel skal registreres følgende opplysninger om en kunde:

- fullt navn eller foretaksnavn,
- fødselsnummer, organisasjonsnummer, D-nummer eller, dersom kunden ikke har slikt nummer, annen entydig identitetskode,
- fast adresse, og
- referanse til legitimasjon som er brukt for å bekrefte kundens identitet.

For selskaper som ikke er registrert i offentlige registre skal det i tillegg registreres

- organisasjonsform,
- stiftelsestidspunkt,
- daglig leder, forretningsfører, innehaver eller tilsvarende kontaktperson.

Det avgjørende må imidlertid være at opplysningene som registreres er tilstrekkelige til å skille vedkommende person fra andre.

Dersom kunden handler på vegne av en annen fysisk person, antar Kredittilsynet at den rapporteringspliktige bør innhente samme informasjon om den reelle rettighetshaveren som den skal om kunden etter hvitvaskingsloven § 8. Det kan legges til grunn at navn, adresse og fødselsdato normalt vil være tilstrekkelig til å gi en entydig identifikasjon av en fysisk person, men også dette må vurderes konkret ut fra en risikovurdering.

2.7.5 Bekreftelsen av identitet

Hvitvaskingsloven § 7 slår fast at identiteten til reelle rettighetshavere skal bekreftes på grunnlag av *egnede tiltak*. Bekreftelsen (verifiseringen) av identiteten til reelle rettighetshavere skal gjøres på grunnlag av en risikovurdering.

Ved kontrollen av kunder gir hvitvaskingsloven og -forskriften kvalitative krav til legitimasjonsbevis ved at det stilles krav om gyldig legitimasjon. Et tilsvarende formelt krav gjelder ikke for bekreftelse av identiteten til reelle rettighetshavere.

Når det gjelder hvilke kilder som kan benyttes for å bekrefte identiteten, står den rapporteringspliktige fritt. Den rapporteringspliktige kan for eksempel gjøre bruk av offentlige registre over reelle rettighetshavere, etterspørre relevante data fra kunden eller skaffe relevant informasjon på annen måte. Opplysninger om eierforhold kan også fremkomme i notene til et foretaks årsregnskap. Det avgjørende er at tiltakene anses som egnede til å bekrefte identiteten. I tilfeller der risikoen vurderes som liten bør det derfor være tilstrekkelig at en rapporteringspliktig bekrefter identiteten til den reelle rettighetshaver på grunnlag av

opplysninger fra kunden. Opplysninger kan innhentes muntlig, men kravet om registrering i hvitvaskingsloven § 8 innebærer at opplysninger må nedtegnes skriftlig.

Hvilken dokumentasjon som er tilgjengelig for bekreftelse av identiteten til reelle rettighetshavere vil variere, avhengig av typen juridiske person. Departementet legger til grunn at det normalt må være tilstrekkelig at det fremlegges henholdsvis aksjeeierbok / utskrift fra aksjeeierregisteret, selskapsavtale eller foreningsavtale, Ot.prp. 3 (2008-2009) side 69. For *selskaper* vil aksjeeierbok og selskapsavtale kunne gi opplysninger om eierforholdene. Større grad av notoritet vil normalt kunne oppnås for allmennaksjeselskaper og aksjeselskaper med aksjeeierregister i verdipapirregister. Kredittilsynet antar at det i forhold til norske selskaper som oftest ikke vil være problematisk å bekrefte identiteten for reelle rettighetshavere, med utgangspunkt i de opplysninger som skal innhentes i den alminnelige kundekontrollen, og som skal lede til at den rapporteringspliktige forstår eierskapet og kontrollstrukturen hos kunden. For utenlandske juridiske personer generelt vil tilgangen til informasjon om reelle rettighetshavere i mange tilfeller kunne være meget begrenset. Kredittilsynet antar at det i praksis også her vil være vanlig at den rapporteringspliktige ber kunden om å legge fram dokumentasjon om de reelle rettighetsforholdene.

For *stiftelser* er det registreringsplikt i Stiftelsesregisteret. Vedtektene skal blant annet angi stiftelsesformål, jf. stiftelsesloven § 8. Hvilken informasjon som finnes om eventuelle fysiske personer som har fordel av stiftelsen vil kunne variere, avhengig av formuleringen av formålet.

Foreninger er ikke undergitt noen generell registreringsplikt. For ikke-økonomiske foreninger er det imidlertid en registreringsrett i Enhetsregisteret, og en registreringsplikt dersom foreningen er registrert i et såkalt tilknyttet register, jf. enhetsregisterloven § 2 første ledd bokstav b. Det er etablert en frivillig registerordning for ikke-økonomiske ideelle foreninger i Frivillighetsregisteret, jf. lov om register for frivillig virksomhet av 29. juni 2007 nr. 88. Enheter som har adgang til å foreta utdelinger til fysisk person, eller som foretar slike utdelinger, kan ikke registreres.

2.7.6 Særlig om konti med midler fra flere personer

Slike konti reiser særlige utfordringer for den rapporteringspliktige fordi det kan dreie seg om transaksjoner som gjøres av kunden på vegne av et stort antall fysiske personer.

Den rapporteringspliktige vil her ofte ikke ha noe direkte kontakt med den bakenforliggende parten i transaksjonen, og vil derfor ikke være i posisjon til å bekrefte identiteten. Ofte vil den rapporteringspliktige ha lite informasjon om transaksjonen og formålet med denne. I utgangspunktet er derfor denne type transaksjoner forbundet med høy/forhøyet risiko og kundekontrollen må tilpasses til dette. Høyest er risikoen dersom kunden ikke er underlagt gode kontrollrutiner mot hvitvasking mv., eller hvor disse er mangelfulle. Den rapporteringspliktige må i alle fall sørge for å ha nok informasjon om kunden til å føle seg trygg på at vedkommende kjenner og forstår virksomhetsstrukturen til kunden, og kan avgjøre om det er grunn til å mistenke at det foregår hvitvasking.

I praksis vil trolig mange tilfeller av konti med midler fra flere personer (pooled accounts, fiduciary accounts, nominee accounts mv.) være omfattet av reglene om forenklet kundekontroll, fordi kunden omfattes av oppregningen av virksomheter i hvitvaskingsforskriften § 10. De særlige kontrollreglene for reelle rettighetshaver får da ikke anvendelse, med unntak av der det er mistanke om at transaksjonen har tilknytning til utbytte

av straffbar handling eller forhold som rammes av straffeloven § 147 a, § 147 b eller § 147 c., jf. hvitvaskingsloven § 6 første ledd nr. 3.

2.8 Innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art

Kundekontrolltiltak nr. 4 om kundeforholdets ”Formål og tilsiktede art” er et nytt krav i hvitvaskingslovgivningen for å fremskaffe nærmere opplysninger om kundeforholdet blant annet for å kunne risikotilpasse kundekontrolltiltakene. Tiltaket inngår som en viktig del av ”kjenn din kunde”-prinsippet som er nærmere omtalt i avsnitt 2.1.

Slike opplysninger om kundeforholdet er også av stor betydning for å kunne *”løpende følge opp eksisterende kundeforhold, herunder påse at transaksjoner som den rapporteringspliktige blir kjent med er i samsvar med den rapporteringspliktiges kjennskap til kunden og dens virksomhet.”* Det vises her til loven § 14 og kravet om ”Løpende oppfølging”, som også er en ny bestemmelse i hvitvaskingsregelverket.

Hva slags opplysninger som skal innhentes her, vil måtte bero på en konkret risikobasert vurdering. For kundeforhold med antatt lav til middels risiko for hvitvasking og terrorfinansiering, for eksempel en normal lønnsinntaker og næringsdrivende, student eller pensjonist som har et regelmessig og forutsigbart transaksjonsmønster, vil det etter en konkret vurdering kunne være tilstrekkelig at det registreres for eksempel ”brukskonto med betalingsformidling, lån og sparing, forsikring”. Denne kundegruppen utgjør en vesentlig del av kundemassen og transaksjonsvolumet i de fleste finansinstitusjoner. Som hovedregel vil det ikke her være påkrevet med en mer ”detaljert og finmasket” inndeling av disse kundegruppene, for eksempel når det gjelder ulike typer spare- og forsikringsklasser, betalingsmønster, beløpsstørrelse osv. Det vil heller ikke her være naturlig å innhente detaljerte opplysninger om inntekt, formue, arbeidsgiver osv. Rapporteringspliktige må imidlertid etter en konkret vurdering innhente tilstrekkelige kundeopplysninger som muliggjør ”løpende oppfølging” i henhold til lovens § 14. Banker og finansieringsselskaper har et lovpålagt krav om elektronisk overvåking av transaksjoner. Slik overvåking vil være et viktig hjelpemiddel for å foreta den ”løpende oppfølgingen” av kundeforhold og transaksjoner. De transaksjoner som disse systemene identifiserer som mistenkelige, atypiske, unormale, må etter en konkret vurdering følges opp manuelt.

Foretak og virksomheter, som ikke har lovpålagt plikt til elektronisk overvåking, må etablere betryggende manuelle rutiner, eventuelt kombinert med elektroniske løsninger dersom en risikobasert vurdering tilsier det.

Når det gjelder kundeforhold med antatt høy risiko for hvitvasking eller terrorfinansiering, eksempelvis foretak med komplisert selskaps- og eierstruktur uten at det er noen fornuftig grunn for en slik organisering av virksomheten, kan det etter en konkret risikobasert vurdering være påkrevet å be kunden fremskaffe utdypende opplysninger om eksempelvis næringsvirksomhetens art, omfang og eierforhold. Eksempler på dette kan være nærmere opplysninger fra regnskap og selvangivelser. Hva som er ”kilden og opprinnelsen” til de aktuelle midlene som skal plasseres, vil ofte være helt sentrale opplysninger her.

Kredittilsynet legger til grunn at rapporteringspliktige som hovedregel internt registrerer sine kunder ved å benytte fødselsnummer og organisasjonsnummer som kundenummer, jf.

hvitvaskingsloven § 8 nr. 2. Kunder som ikke omfattes av de forannevnte kategoriene, for eksempel ikke er registreringspliktige i offentlige registre (lag, foreninger osv.) kan registreres på såkalt konstruert kundenummer. Dersom rapporteringspliktige viderefører praksisen med å registrere et kundeforhold på en fysisk person, for eksempel stifter, kasserer, disponent, vil Kredittilsynet ikke ha noen innsigelser mot en slik praksis.

2.9 Kundekontroll uten personlig fremmøte – hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd

I det tidligere hvitvaskingsregelverket var hovedregelen at identitetskontrollen skulle gjennomføres ved kundens ”personlige fremmøte” hos den rapporteringspliktige, eller hos den som foretaket hadde utkontraktert kontrollen til, eksempelvis ekspedisjonsnettets til Posten Norge AS.

Det gjelder ikke noe krav om personlig fremmøte ved kundekontrollen i det nye hvitvaskingsregelverket.

Personlig fremmøte enten i primærforetaket, eller i foretak oppdragsgiver utkontrakterer kundekontrollen til, vil fortsatt kunne være en måte å gjennomføre kontrollen på for foretak med filialnett, eller ved utkontraktering.

2.9.1 Kopi av legitimasjon

Bekreftelse av kundens identitet hvor det ikke er personlig fremmøte hos rapporteringspliktige innebærer at rapporteringspliktige som ett av flere tiltak skal innhente kopi av kundens legitimasjon, eller slik bekreftelse via elektronisk legitimasjon. Det følger av hvitvaskingsforskriften § 5 tredje ledd at ”*Dersom bekreftelse av en fysisk persons identitet skal skje på grunnlag av fysisk legitimasjon uten vedkommendes personlige fremmøte i tråd med hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd, kan bekreftet kopi av dokumenter som nevnt i første og annet ledd benyttes.*” En forsvarlig kundekontroll innebærer etter Kredittilsynets oppfatning at kopien skal bekreftes.

Kravene til bekreftelse må utformes på en slik måte at man har tilstrekkelig trygghet for at kopien er korrekt, samtidig som kravene som stilles ikke er for kompliserte å oppfylle.

Det har tidligere vært vanlig at kopier attesteres ved offentlige kontorer, av personer med bevilling mv. Disse er imidlertid ikke pålagt noen offentligrettslig plikt til å bekrefte kopier. Det er ikke sikkert at disse personene og virksomhetene vil bekrefte kopier, og de er i sin fulle rett til å avslå slike forespørsler. Det er derfor et praktisk behov for å finne andre løsninger for bekreftelse av kopier. Kredittilsynet antar at en bekreftelse av to myndige personer bosatt i Norge, vil ivareta både hensynet til trygghet for at kopien er rett, og hensynet til anvendelige regler. I tillegg bør bekreftelse ved offentlige kontorer mv. fortsatt godkjennes.

Kredittilsynet legger til grunn at følgende enheter, virksomheter og personer kan bekrefte kopi:

- To myndige personer bosatt i Norge. Kopien av legitimasjonen skal i slike tilfelle inneholde følgende:
 - signaturer og tydelige navn i blokkbokstaver

- dato og sted for bekreftelsen
 - fødselsnumre
 - kontaktdetaljer, herunder telefon, e-post adresse, og gateadresse, for hver av de to, slik at det i ettertid er mulig å kontrollere hvem de er, og om de faktisk har gitt slik bekreftelse. Dersom den rapporteringspliktige er i tvil om bekreftelsen, skal det innhentes ”ytterligere dokumentasjon” som er egnet til å kompensere for den økte risikoen som fraværet av personlig fremmøte innebærer, jf. hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd, se omtale i punkt 2.9.2. Dersom innhenting av ytterligere opplysninger ikke fjerner tvilen, skal kundeforholdet ikke etableres uten personlig fremmøte.
- Postkontorer som har en slik tjeneste. Kredittilsynet har fått opplyst at ”Post i butikk” ikke har en slik tjeneste.
 - Domstoler, politi, kommunale og statlige etater
 - Enheter, virksomheter og personer med konsesjon, bevilling, tillatelse eller tilsvarende og underlagt offentlig tilsyn. Eksempler på dette er finansinstitusjoner, E-pengeforetak, verdipapirforetak, forvaltningsselskap for verdipapirfond, eiendomsmeglere, revisorer, regnskapsførere, advokater.

Rapporteringspliktige kan avtale ordninger for å bekrefte kopier med personer og enheter som er angitt ovenfor. Kopien av den bekreftede legitimasjonen kan sendes elektronisk, per telefaks eller på annen måte.

2.9.2 Kravet til ”ytterligere dokumentasjon som bekrefter vedkommendes identitet” der kunden ikke møter personlig hos rapporteringspliktig

Dersom bekreftelse av en fysisk persons identitet skal skje på grunnlag av ”fysisk legitimasjon” uten vedkommendes personlige fremmøte hos rapporteringspliktige, eller foretak kontrollen utkontrakteres til, fastsetter loven § 7 fjerde ledd at det skal ”fremlegges ytterligere dokumentasjon som bekrefter vedkommendes identitet”. Hvitvaskingsregelverket fastsetter at det i slike situasjoner skal ”iverksettes tiltak for å kompensere for den forsterkede risikoen som unnlatt fremmøte innebærer”, se Proposisjonen side 67.

EUs tredje hvitvaskingsdirektiv (2005/60/EF) artikkel 13 nr. 2, som den norske hvitvaskingslovgivningen bygger på, utdyper dette kravet i artikkel 13 nr. 2:

Dersom kunden ikke har vært fysisk til stede for identifikasjonsformål, skal medlemsstatene kreve at disse institusjonene og personene treffer særlige og egnede tiltak for å kompensere for den høyere risikoen, for eksempel ved anvendelse av ett eller flere av følgende tiltak:

- a. sikring av at kundens identitet fastslås ved supplerende dokumenter, data eller opplysninger,
- b. supplerende tiltak for å kontrollere eller sertifisere de leverte dokumenter, eller kreve bekreftende attestering ved en kreditt- eller finansinstitusjon som omfattes av dette direktiv,
- c. sikring av at første betaling i forbindelse med transaksjoner utføres via en konto som er åpnet i kundens navn hos en kredittinstitusjon.”

Kredittilsynet legger til grunn at følgende konkrete kundekontrolltiltak – enkeltvis eller i kombinasjon – vil kunne bekrefte kundens identitet og således ”kompensere for den forsterkede risikoen som unnlatt personlig fremmøte innebærer”. Omfanget av tiltakene må bero på en konkret risikobasert vurdering:

- Innhente kundens selvangivelse, lønsslipp, bekreftelse på utbetaling av trygd, stønad eller andre offentlige ytelser, herunder studielån.
- Krav om at første betaling i kundeforholdet skal skje gjennom en konto i kundens navn hos kreditt- eller finansinstitusjon etablert i EU/EØS-området, eller jurisdiksjon med tilsvarende regulering og tilsyn, for eksempel FATF-området.
- Telefonkontakt med kunden før etableringen av kundeforholdet via verifisert telefonnummer.
- Skriftlig kommunikasjon med kunden før etablering av kundeforholdet via adresse som er verifisert før etableringen av kundeforholdet. Slik kommunikasjon med kunden bør inneholde en signatur som kan sjekkes mot kopien av legitimasjonsdokumentet. Signaturkontroll vil normalt være et viktig kundekontrolltiltak.
- Institusjonen oppsøker kunden hjemme eller på arbeidsplass, eller kunden innkalles til møte med institusjonen.

Opplistingen er ikke uttømmende. Kundeopplysningene som innhentes, bør sjekkes mot Folkeregisteret.

Dersom det benyttes ”Elektronisk legitimasjon for fysiske personer”, jf. hvitvaskingsforskriften § 6, vil det normalt ikke være noe slikt krav til ”ytterligere dokumentasjon”.

Omfanget og arten av tilleggsdokumentasjon som skal innhentes, vil måtte bero på en konkret risikobasert vurdering den enkelte rapporteringspliktige plikter å foreta.

Kredittilsynet antar at eksempelvis en normal lønsmottaker og næringsdrivende, student eller pensjonist som har et normalt og forutsigbart transaksjonsmønster og/eller beløpsmessig begrensede forbrukslån/kreditter for et beløp under 40 000 kroner, etter en konkret risikobasert vurdering vil kreve en begrenset tilleggsdokumentasjon.

Kredittilsynet viser her også til at eksempler i fortalen til kommisjonsdirektiv 2006/70/EF punkt 9, gjengitt i St.prp. nr. 70 (2006-2007) kan være relevante i forbindelse med den risikobaserte vurderingen:

Det bør vere mogleg å nytte framgangsmåtar for forenkla kundekontroll på produkt og tilhøyrande transaksjonar i avgrensa omfang, t.d. når nytten av det aktuelle finansielle produktet ikkje generelt kan realiserast av tredjemann og nytten berre kan realiserast på lang sikt, t.d. visse investeringar i form av forsikringspolisar eller spareprodukt, eller tilfelle der føremålet med det finansielle produktet er å finansiere fysiske egedelar i form av leasingavtaler der den juridiske og reelle egedomsretten til den underliggjande egedelen tilhøyrer leasingselskapet, eller i form av forbrukarkreditt av mindre omfang, på det vilkåret at transaksjonane vert utførde gjennom bankkontoar og ligg under ein høveleg terskelverdi. Produkt som er underlagde statleg kontroll og som

vanlegvis er retta mot særlege kundegrupper, t.d. spareprodukt for barn, bør vere omfatta av framgangsmåtar for forenkla kundekontroll, sjølv om ikkje alle kriteria er stetta. «Statleg kontroll» bør forståast som verksemd som går lenger enn vanleg tilsyn med finansmarknadene, og bør ikkje forståast slik at det omfattar produkt som er utferd direkte av staten, t.d. obligasjonar.

Det er fra næringslivet reist spørsmål om hvilke krav som stilles til legitimasjon av kundens ansatte som handler på vegne av kunden. Det er her særlig vist til store kunder, eksempelvis bedrifter og organisasjoner, med mange ansatte som disponerer over kontoer. Kredittilsynet legger her til grunn at "andre enn kunden" i loven § 7 tredje ledd også omfatter ansatte som er disponenter "over en konto eller et depot". Tilsynet legger videre til grunn at rapporteringspliktige etter en konkret risikobasert vurdering kan godta at kunden sender inn bekreftede kopier av disponenters legitimasjon. Dette må også gjelde ved enhver senere endring av disponentforhold. Når det gjelder bekreftelse av legitimasjonen viser vi til de kommentarer som er gitt ovenfor. Rapporteringspliktige kan også etter en konkret risikobasert vurdering i slike tilfeller godkjenne at kopien er bekreftet av to ansatte, tillitsvalgte eller tilsvarende som er myndige og bosatt i Norge. Kopien bør i så fall inneholde den samme informasjonen som ved bekreftelse av kopi, se avsnitt 2.9.1 over. Det vil her etter en konkret risikobasert vurdering ikke være behov for ytterligere kontroll fra rapporteringspliktige. Fremgangsmåten som er beskrevet ovenfor, vil være i samsvar med hvitvaskingsforskriften § 5 tredje ledd.

Når det gjelder betalings- eller kredittkort som er et såkalt bedriftskort, eller på annen måte et kort som kunden får utstedt i kraft av sitt ansettelsesforhold eller lignende, kan kundekontrollen gjennomføres ved at bedriften, organisasjonen eller tilsvarende garanterer for kundens identitet. En forutsetning for en slik ordning er at den aktuelle juridiske personen, som garanterer for kundens identitet, har legitimert seg i henhold til hvitvaskingsforskriften § 7. Dette er en videreføring av tidligere ordning på området.

2.10 Forenklet kundekontroll – hvitvaskingsforskriften § 10

Hvitvaskingsforskriften § 10 fastsetter at plikten til å foreta kundekontroll ikke skal gjelde for nærmere angitte kundeforhold (første ledd) og nærmere angitte produkter (annet ledd). Opplistingen av kundeforhold og produkter i forskriftsbestemmelsen er uttømmende. Unntaket gjelder i utgangspunktet lovens kapittel 2, herunder loven § 7. Forskriften viser riktignok ikke til § 7, som beskriver hva kundekontrollen etter § 6 skal omfatte, men det må være klart ut fra sammenhengen at det nettopp er kontrollpliktene i § 7 det gjøres unntak fra.

Unntaket omfatter imidlertid ikke hele kapittel 2. Det vises her til Proposisjonen side 83 hvor det fremkommer at "*Direktivets unntaksregler gjelder som nevnt ikke for plikten til å foreta kundekontroll ved mistanke om at en transaksjon har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering. Utvalget har videre foreslått at unntaksreglene etter norsk rett begrenses til å gjelde for kundekontroll, og således ikke får anvendelse for plikten til løpende oppfølging.*" De øvrige pliktene i henhold til hvitvaskingsregelverket gjelder således for disse kundene, herunder plikten til å foreta kundekontroll der det er mistanke om hvitvasking, jf. hvitvaskingsloven § 6 første ledd nr. 3, undersøkelses- og rapporteringsplikt for mistenkelige transaksjoner etter loven kapittel 3, interne rutiner og systemer i henhold til lovens kapittel 5.

Det fremgår av hvitvaskingsloven § 13 første ledd når det gjelder ”Forenklet kundekontroll” at ”Rapporteringspliktige skal før anvendelse av unntak innhente tilstrekkelige opplysninger til å fastslå at forholdet dekkes av den aktuelle unntaksbestemmelse”. Unntakene i § 10 kommer bare til anvendelse dersom rapporteringspliktige er sikker på at forskriftbestemmelsens vilkår er oppfylt.

Det fremgår videre av hvitvaskingsloven § 13 annet ledd at plikten til å registrere kundeopplysninger i henhold til hvitvaskingsloven § 8 første til tredje ledd også gjelder ved ”Forenklet kundekontroll” i de tilfellene der kunden etablerer konto (bankkonto og VPS-konto). Kredittilsynet anbefaler at disse opplysningene bekreftes mot gyldig legitimasjon.

Tilsynet antar at rapporteringspliktige også ellers vil registrere kundeopplysninger ut fra egeninteresse og ut fra ”kjenn din kunde”-prinsippet. Kredittilsynet anbefaler at det også ved andre kundeforhold enn etablering av konto registreres følgende kundeopplysninger:

- fullt navn eller foretaksnavn
- fødselsnummer, organisasjonsnummer, D-nummer eller, dersom kunden ikke har slikt nummer, annen entydig identitetskode
- fast adresse

Også her bør opplysningene bekreftes mot gyldig legitimasjon.

Selv om slik registrering av kundeopplysninger, og bekreftelse av identitet ikke fremgår direkte av hvitvaskingsregelverket, viser Kredittilsynet til følgende skriftlige referat fra EU-kommisjonen datert 15. januar 2007 fra ”First transposition workshop”, 16. november 2006, som tolker hvitvaskingsdirektivet på dette punktet:

Simplified due diligence does not mean no due diligence at all.

More in particular, simplified CDD, consistently with the FATF Recommendations, implies the application of measures necessary to:

- *Establish if the situation qualifies for simplified due diligence (for customer-based situations this surely implies identification/verification)*
- [...]

Kredittilsynet legger også til grunn at forenklet kundekontroll kan praktiseres der finansinstitusjoner (banker) har andre rapporteringspliktige institusjoner, eksempelvis ”trust-banker, investeringsbanker, privatbanker, meglerinstitusjoner” som kunder, og handler på vegne av dem. En forutsetning her er at disse institusjonene er underlagt regulering og tilsyn tilsvarende EUs direktivregulering, og/eller FATFs anbefalinger.

I vurderingen hvorvidt forenklet kundekontroll kan komme til anvendelse i forhold til utenlandske finansinstitusjoner, bør det inkluderes hvorvidt institusjonens hjemland har gjennomført EUs hvitvaskingsdirektiv (2005/60/EF), eller FATFs anbefaling nr. 5 ”Customer due diligence and record keeping” (kilde: www.fatf-gafi.org – ”Mutual evaluation reports”).

Særlige problemstillinger knyttet til forsikring er behandlet i Spesiell del, avsnitt 7.1.

2.11 Forsterkede kontrolltiltak – hvitvaskingsloven §§ 15, 16, 7 fjerde ledd og -forskriften §§ 11 og 12

Hvitvaskingsloven § 15 første ledd fastsetter at rapporteringspliktige etter en konkret risikobasert vurdering skal iverksette ”forsterkede kontrolltiltak” i situasjoner som etter sin art innebærer høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Med ”forsterkede kontrolltiltak” menes andre og skjerpede kontrolltiltak i tillegg til de som følger av loven §§ 5 til 14, se nærmere omtale ovenfor. Lovverket inneholder ikke konkrete eksempler på slike forsterkede tiltak. Kredittilsynet antar at innhenting av utfyllende opplysninger om kundeforholdet, skjerpet elektronisk og manuell oppfølging av kundeforholdet og transaksjonene, er eksempler på slike tiltak. Eksempelene er ikke uttømmende og tilsynet legger til grunn at rapporteringspliktige må foreta nødvendige risikobaserte tilpasninger.

Lovbestemmelsens annet ledd inneholder spesifikk regulering av ”politisk eksponerte personer” (”PEPs”) som er en type kundeforhold med høy risiko, se nærmere omtale i punkt 2.11.2. Korrespondentbankforbindelser omhandlet i loven § 16 er også av lovgiver definert som et høyrisikoområde.

Videre følger det av hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd at *”Dersom bekreftelse av en fysisk persons identitet skal skje på grunnlag av fysisk legitimasjon uten vedkommendes personlige fremmøte, skal det fremlegges ytterligere dokumentasjon som bekrefter vedkommendes identitet.”* Se nærmere om dette forsterkede kundekontrolltiltaket i avsnitt 2.9.2.

De ovennevnte lovbestemmelsene regulerer kundeforhold, situasjoner og transaksjoner med høy/forhøyet risiko for hvitvasking og terrorfinansiering, og som utløser krav om forsterkede kundekontrolltiltak etter en konkret risikovurdering. Dette er nye lovbestemmelser i hvitvaskingsregelverket. Disse lovbestemmelsene er et av kjerneområdene i det nye regelverket.

Hvitvaskingsloven § 15 er ikke uttømmende med hensyn til å angi og regulere høyrisikosituasjoner. Lovbestemmelsen og kravet om ”forsterkede kontrolltiltak” omfatter således ethvert kundeforhold, transaksjon eller situasjon som etter sin art innebærer høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Den rapporteringspliktige må gå gjennom sin kundeportefølje for å vurdere hvilke kundeforhold og transaksjoner som etter sin art kan innebære høy/forhøyet risiko for hvitvasking og terrorfinansiering, og iverksette nødvendige kundekontrolltiltak etter en risikobasert vurdering.

2.11.1 Situasjoner som etter sin art innebærer høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering – hvitvaskingsloven § 15 og -forskriften § 12

Loven § 15 inneholder ingen definisjon eller uttømmende opplisting av hvilke situasjoner, herunder kundeforhold eller transaksjoner, som etter sin art kan innebære høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Forskriften § 12 nevner noen situasjoner som kan utløse undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingsregelverket, nemlig at *”at transaksjonen synes å mangle et legitimt formål, er usedvanlig stor eller kompleks, er uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner, foretas til eller fra en kunde i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot handlinger som beskrevet i straffeloven §§ 317 og 147 b eller på annen måte har uvanlig karakter”*. De angitte situasjonene vil etter en konkret vurdering også kunne være relevante eksempler på situasjoner

og kundeforhold som etter sin art kan innebære høy risiko for hvitvasking og terrorfinansiering, og som etter en konkret vurdering kan utløse ”Forsterkede kontrolltiltak”.

Kredittilsynet kommenterer i det følgende de situasjoner som er nevnt i forskriften § 12:

- Transaksjonen synes å mangle et legitimt formål. Det kan eksempelvis være et oppdrag hvor pengesummen skal gå frem og tilbake mellom ulike konti innen en gitt tidsramme, at samme beløp går frem og tilbake mellom ulike institusjoner i henhold til et gitt oppdrag, og at en større sum splittes i flere mindre summer, men samles igjen på en ny konto.
- Transaksjonen er usedvanlig stor eller kompleks, eller er uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner. Det blir her tale om et konkret skjønn. Institusjonene må her nytte sine kunnskaper om den enkelte kunde. ”Kjenn din kunde”-prinsippet inngår her som helt sentralt.
- Transaksjonen foretas til eller fra en kunde i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking eller terrorfinansiering. Her må særlig aktsomhet vises i forhold til transaksjoner utenfor FATF-området. Det er grunn til å være særlig observante overfor transaksjoner med kunder eller institusjoner i land med manglende regulering og tilsyn med hensyn til tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, strenge sekretessebestemmelser, som tilbyr høy avkastning og skattefritak. FATF har på sitt nettsted www.fatf-gafi.org nærmere opplysninger og nyttig bakgrunnsinformasjon om tiltak mot land og områder, som ikke samarbeider i kampen mot hvitvasking og terrorfinansiering. Kredittilsynet har også på sitt nettsted under ”Kunngjøringer fra FN, FATF samt lignende kunngjøringer” informasjon om slike land og territorier, herunder konkrete kunngjøringer. Hvitvaskingsansvarlig hos rapporteringspliktige må således jevnlig følge med på disse nettstedene for å oppdatere seg på dette området.

Et område som kan være særlig utsatt for hvitvasking og terrorfinansiering, er valutavirksomhet. Slik virksomhet omfatter valutaveksling og betalingsformidling mot utlandet. Det vises her til nærmere omtale på side 54–64 i Ot.prp. nr. 81 (2002-2003) og til fortalen til kommisjonsdirektiv 2006/70/EF punkt 13 (inngår i St.prp. nr. 70 (2006-2007)), hvor det uttales at ”*Visse former for finansiell verksemd, t.d. pengeoverførings- eller betalingsformidlingstenester, er meir utsette for bruk eller misbruk for føremål som omfattar kvitvasking av pengar eller finansiering av terrorisme*”.

EU-listen, OFAC-listen og andre internasjonale lister over terrorister og terrororganisasjoner gir også meget viktig og verdifull informasjon om kundeforhold og transaksjoner som er høyrisiko med hensyn til terrorfinansiering og hvitvasking.

FATF gir følgende eksempler på kundeforhold og transaksjoner, som kan innebære høy risiko for hvitvasking:

Examples of higher risk categories (which are derived from the Basel CDD Paper) may include

- a) Non-resident customers,*
- b) Private banking,*
- c) Legal persons or arrangements such as trusts that are personal assets holding vehicles,*

d) Companies that have nominee shareholders or shares in bearer form. Types of enhanced due diligence measures may include those set out in Recommendation 6.

Det er således grunn til å ha særskilt årvåkenhet rettet mot forretningsområder der det er lite eller ingen personkontakt med kunden. Institusjonene må være i stand til å oppfylle sine undersøkelsesplikter også der Internett eller andre elektroniske systemer nyttes av kunder.

Det er fra næringen reist spørsmål hvorvidt Kredittilsynet, eventuelt i samarbeid med tilsynsmyndigheter i andre land, vil utarbeide lister med oversikt over "tomme bankselskaper". Hvitvaskingsloven § 16 annet ledd fastsetter et forbud mot "å inngå eller opprettholde korrespondentbankforbindelser til tomme bankselskaper." Lovbestemmelsens siste ledd inneholder en definisjon av "tomme bankselskaper". Kredittilsynet antar at slike selskaper hovedsakelig opprettes i land eller territorier med meget begrenset regulering av og tilsyn med banker. Kredittilsynet har ikke planer nå om å utarbeide en slik liste.

2.11.2 Kundekontroll av politisk eksponerte personer (PEP) – hvitvaskingsloven § 15 og -forskriften § 11

Loven § 15 annet ledd fastsetter konkrete forsterkede kontrolltiltak for kundeforhold med politisk eksponerte personer (PEP), samt for nære familiemedlemmer og kjente medarbeidere av PEPs. Dette er en ny lovbestemmelse i hvitvaskingsregelverket. Formålet med lovreguleringen er å motvirke at midler som har opphav i korrupsjon blir plassert i institusjoner underlagt hvitvaskingsregelverket.

Personkretsen omfatter bare personer som "innehar eller i løpet av det siste året har innehatt høytstående offentlige verv eller stilling i annet stat enn Norge", se Proposisjonen side 91-94. Forskriften § 11 inneholder en uttømmende opplisting av hvilke fysiske personer som er omfattet av regelverket.

Selv om en person ikke formelt klassifiseres som PEP, kan personen likevel etter en konkret risikobasert vurdering omfattes av øvrige krav om "Forsterkede kontrolltiltak" i henhold til loven § 15. Dette kan for eksempel gjelde for kunde med tilknytning til land som er kjent for høy forekomst av korrupsjon, organisert kriminalitet eller tilsvarende, se omtale nedenfor. Annet ledd fastsetter krav om at foretaket "skal ha til rådighet egnede kontrolltiltak for å fastslå om kunden er en politisk eksponert person." Omfanget og arten av slike kontrolltiltak er risikobasert. Internasjonalt er det flere tilbydere av lister med oversikt over politisk eksponerte personer, herunder nære familiemedlemmer og kjente medarbeidere med tilknytning til PEPs. Det fremgår av Proposisjonen side 94 at "For grupper av rapporteringspliktige som har mange utenlandske kunder (typisk store finansinstitusjoner), vil den mest praktiske tilnærmingen trolig være å kjøpe programvare/abonnere på internettjenester som inneholder oppdaterte lister over "politisk eksponerte personer". Som hovedregel vil rapporteringspliktige overholde sine forpliktelser etter § 15 dersom foretaket abonnerer på slike lister og "vasker" kundedatabasen mot disse selv om listene ikke er fullstendige med hensyn til hvem som er PEP, nære familiemedlemmer og kjente medarbeidere. Institusjonene må også i tillegg stille nødvendige kontrollspørsmål overfor aktuelle kunder, for eksempel utenlandske statsborgere. For rapporteringspliktige som ikke regelmessig har utenlandske kunder av et visst omfang, legger Kredittilsynet til grunn at det ikke er nødvendig å abonnere på slike lister. Dette vil etter en konkret risikobasert vurdering kunne omfatte norske småbanker, kapitalforvaltningsselskaper, forsikringsselskaper, finansieringsselskaper som tilbyr forbrukerfinansiering osv. Det vil her

være tilstrekkelig å stille kontrollspørsmål til slike mulige kunder (for eksempel utenlandske statsborgere) for å kunne avdekke eventuelle verv som nevnt i forskriften § 11.

Rapporteringspliktig kan ha kunnskap om kundeforholdet som tilsier at foretaket bør forstå at det dreier seg om et PEP-kundeforhold uavhengig av slik listeføring. I slike tilfeller bør det etter en konkret risikobasert vurdering stilles kontrollspørsmål overfor kunden for å fastslå om en kunde er en PEP. Dersom kunden for eksempel kommer fra et land som er kjent for omfattende korrupsjonspraksis, eller organisert kriminalitet, eller det foreligger andre omstendigheter som kan indikere at kunden er en politisk utsatt person, vil det etter en konkret risikobasert vurdering kunne utløse krav om ytterligere undersøkelser. Nettstedene www.transparency.org og www.transparency.no gir oversikt over slike land og territorier.

Flere forskrifter fastsatt av Utenriksdepartementet, for eksempel forskrift om sanksjoner mot Usama bin Laden, Al-Quaida og Taliban av 22. desember 1999 nr. 1374, fastsetter frysforpliktelser for midler med tilknytning til diverse listeførte personer og organisasjoner. Disse personene vil også kunne omfattes av definisjonen av PEPs i forskriften § 11. I et slikt tilfelle skal midlene "fryses" umiddelbart og rette myndighet varsles. Det vises her til "Guidelines concerning the obligations to freeze assets, eg. related to terrorism" publisert på www.kredittilsynet.no under "Kunngjøringer fra FN og FATF, samt lignende kunngjøringer" og på www.hvitvasking.no.

Næringen har reist spørsmål om det foreligger en undersøkelsesplikt for reelle rettighetshavere og disponenter i forhold til regelverket om politisk eksponerte personer. Hvitvaskingsregelverket omfatter kunder av rapporteringspliktige. Dersom reelle rettighetshavere og disponenter ikke er kunder av rapporteringspliktige, omfattes de ikke av regelverket om PEPs.

Det reises videre spørsmål hvorvidt et PEP listetreff for reelle rettighetshavere (på eiersiden hos en kunde), eller disponent (hos en kunde) medfører at kunden automatisk må anses som PEP med krav til forsterkede kontrolltiltak. Etter Kredittilsynets oppfatning vil ikke en kunde automatisk klassifiseres som PEP ved et slikt listetreff. Det må foretas en konkret vurdering hvorvidt kunden er å anse som en PEP etter forskriften § 11.

Det er også reist spørsmål om PEP-kontrollen kan skje i ettertid, det vil si etter at kundeforholdet er etablert. Dette er et praktisk spørsmål ved salg av finansielle tjenester for eksempel via Internett og telefon. Videre kan det i enkelttilfeller være behov for å foreta ytterligere undersøkelser hvorvidt en kunde skal klassifiseres som PEP. Kredittilsynet legger til grunn at slik forsterket kundekontroll i disse tilfellene kan finne sted i ettertid dersom det skjer uten ugrunnet opphold.

2.12 Løpende oppfølging – hvitvaskingsloven § 14

Loven § 14 fastsetter en ny bestemmelse som innebærer at rapporteringspliktige løpende og kontinuerlig skal *"følge opp eksisterende kundeforhold, herunder påse at transaksjoner som den rapporteringspliktige blir kjent med er i samsvar med den rapporteringspliktiges kjennskap til kunden og dens virksomhet."* Det følger av Proposisjonen side 87 at *"Dette omfatter blant annet undersøkelse ("scrutiny") av transaksjoner foretatt i løpet av kundeforholdet for å sikre at transaksjoner som utføres er i samsvar med institusjonenes eller personens kjennskap til kunden og kundens virksomhets- og risikoprofil. Videre skal*

dokumenter, data og informasjon holdes oppdatert.” Dersom den løpende oppfølgingen av kunden identifiserer avvik fra kundens normale og påregnelige transaksjonsmønster, må det ut fra en konkret og risikobasert vurdering igangsettes nærmere undersøkelser. Slike avvik kan også etter en konkret vurdering utløse undersøkelses- og rapporteringsplikt etter hvitvaskingslovens kapittel 3. Et viktig grunnlag for den løpende oppfølgingen er opplysninger om ”*kundeforholdets formål og tilsiktede art*” som er innhentet i henhold til kundekontrolltiltaket i hvitvaskingsloven § 7 nr. 4, som er omtalt over.

Banker og finansieringsselskaper plikter å ha elektroniske overvåkningssystemer for å overvåke transaksjoner. Disse systemene vil være et viktig hjelpemiddel for å foreta løpende oppfølging av kundeforhold. Rapporteringspliktige som ikke har lovpålagt elektronisk overvåkning må etablere betryggende rutiner og systemer for slik oppfølging. Løpende oppfølging gjelder for alle etablerte kundeforhold etter en risikobasert vurdering. Plikten er nærmere utdypet i Proposisjonen side 88:

En slik risikobasert tilnærming til plikten til løpende oppfølging vil begrense pliktens omfang overfor eldre, passive kundeforhold. Flere av høringsinstansene er kritiske til at plikten til løpende oppfølging også vil gjelde for eldre kundeforhold, også de som er etablert før 1. januar 1994. Departementet mener det er hensiktsmessig og nødvendig for å oppnå formålet fullt ut at også eldre, eksisterende kundeforhold er underlagt plikten til løpende oppfølging. Departementet legger vekt på at det er like viktig å ta hensyn til ny informasjon som reiser tvil om de registrerte kundeopplysningene for eldre som for nyere kundeforhold. Departementet slutter seg således til utvalgets forslag. Departementet viser også her til at løpende oppfølging skal foretas på grunnlag av en risikobasert tilnærming, jf. lovforslagets § 5.

Omfanget og intensiteten av den løpende oppfølgingen beror således på en konkret risikobasert vurdering. Kredittilsynet antar at det vil kunne være store individuelle forskjeller på den løpende oppfølgingen med bakgrunn i risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering.

Kredittilsynet viser her også til plikten i § 6 første ledd nr. 4 til å gjennomføre kundekontroll i situasjoner hvor det er ”*tvil om hvorvidt tidligere innhentede opplysninger om kunden er korrekte eller tilstrekkelige.*” Det vises her til Proposisjonen side 87:

På bakgrunn av utvalgets lovforslag § 13 om løpende oppfølging og utvalgets lovforslag § 6 første ledd nr. 4 om plikt til å foreta kundekontroll ved tvil om innhentede opplysninger om kunden er korrekte eller tilstrekkelige, fremstår det etter utvalgets oppfatning som overflødig å fastsette plikt til å foreta kundekontroll på passende tidspunkter på grunnlag av en risikovurdering. Direktivet artikkel 9 nr. 6 anses gjennomført ved de nevnte bestemmelsene i lovforslaget.

2.13 Andre måter å gjennomføre kundekontrollen på – tredjepartskontroll og utkontraktering – hvitvaskingsloven §§ 11 og 12

Hvitvaskingsloven § 11 er en ny lovbestemmelse som innebærer at rapporteringspliktige kan legge til grunn kundekontroll som er gjennomført av nærmere angitte tredjeparter med norsk konsesjon, tilsvarende institusjoner fra EØS-land, eller institusjoner fra annen stat som har tilsvarende lovmessig registrerings- eller konsesjonsplikt, regler om kundekontroll,

oppbevaring og tilsyn som gjelder i EØS-området (eksempelvis FATF-området). Lovbestemmelsen omfatter en uttømmende opplisting av slike tredjeparter.

Lovbestemmelsen omfatter slik kundekontroll som følger av hvitvaskingsloven § 7 nr. 2-4, se nærmere omtale i punkt 2.6, 2.7 og 2.8. Denne ordningen omfatter ikke plikten til å registrere kundeopplysninger som nevnt i hvitvaskingsloven § 8, og oppbevare opplysninger og dokumenter som regulert i hvitvaskingsloven § 22.

Ansvar for at kundekontrollen utført av tredjeparter er gjennomført i henhold til hvitvaskingsregelverket påligger fullt ut den primære rapporteringspliktige, det vil si foretaket som baserer seg på tredjepartens kundekontroll. Det innebærer at dersom tredjeparten ikke har gjennomført fullstendig og korrekt kundekontroll i henhold til hvitvaskingsregelverket, skal primærforetaket oppfylle denne plikten.

Lovbestemmelsen inneholder også en unntaksbestemmelse fra lovbestemt taushetsplikt slik at tredjepart kan utlevere nødvendige kundeopplysninger til primærforetaket for at denne skal kunne oppfylle sin oppbevaringsplikt etter lovens kapittel 4. Unntaket fra taushetsplikt forutsetter at kunden *”informeres om at opplysningene utleveres”*.

§ 11 innebærer at det tidligere kravet til selvstendige plikter ved legitimasjonskontrollen ikke lenger kommer til anvendelse. Et eksempel her er situasjoner der en kunde har kundeforhold med et selskap i et finanskonsern. Dersom kunden senere ønsker å opprette et nytt kundeforhold med et annet selskap i konsernet, er det ikke lenger krav om at det skal foretas ny kundekontroll forutsatt at det tidligere er gjennomført slik kontroll i henhold til regelverket, se Proposisjonen side 77.

Det er reist spørsmål fra næringen hvorvidt § 11 omfatter alle sider ved kundekontrollen. Kredittilsynet kan bekrefte at den nye lovbestemmelsen innebærer at primærforetaket kan legge til grunn alle sider ved en tredjeparts kundekontroll både i og utenfor konsern. Det kan imidlertid være deler av kundekontrollen, for eksempel i forhold til reelle rettighetshavere og PEP-kontroll, som er av en slik art at primærforetaket bør involveres i kontrollen. Primærforetaket har fullt ansvar for at kundekontrollen er gjennomført i henhold til regelverket.

2.13.1 Nærmere om utkontraktering av kundekontrollen – hvitvaskingsloven § 12 og -forskriften § 9

Hvitvaskingsloven § 12 viderefører stort sett adgangen til å utkontraktere kundekontrollen til andre rapporteringspliktige i henhold til loven § 4. Videre kan det utkontrakteres til ”postoperatører med konsesjon”. Det kan ikke utkontrakteres til ”tilbydere av virksomhetstjenester” og ”forhandlere av gjenstander” som nevnt i § 4 annet ledd nr. 7.

Bestemmelsen inneholder også et unntak for taushetsplikt under kontroll utført av tredjeparter. Tilsvarende er også oppdragsgiver/primærforetak fullt ut ansvarlig for at kundekontrollen er gjennomført i henhold til hvitvaskingsregelverket.

Alminnelige ulovfestede prinsipper og vilkår for utkontraktering, som fremgår av NOU 2001: 23 *Finansforetakenes virksomhet* kapittel 5 side 28-30 ”Bortsetting (outsourcing) av tjenester”, vil gjelde i slike tilfeller. Det vises til følgende punkter:

- Rapporteringspliktiges styre skal fortsatt ha ansvaret for den virksomhet som utkontrakteres.
- Avtalen med oppdragstaker må gi nødvendig grunnlag for informasjon, innsyn og tilsyn fra tilsynsmyndighetene tilsvarende som når tilsynsenhetene selv forestår de aktuelle aktiviteter.
- Rapporteringspliktiges styre må ha fastsatt retningslinjer for utkontraktingen.
- Det må fremgå av skriftlig avtale hvilken virksomhet som utkontrakteres. Avtalen må gi tilsynsenheten adgang til å instruere oppdragstaker og til revisjon av den utkontrakterte virksomheten.
- Rapporteringspliktige må selv ha kompetanse til å vurdere om oppdragstaker utfører oppdraget tilfredsstillende.
- Rapporteringspliktige skal fortløpende ha mulighet til å identifisere og kontrollere de risikoer som er knyttet til utkontrakting av oppgavene.
- Rapporteringspliktige skal ha en plan for å løse de problemer som kan oppstå dersom oppdragstaker ikke makter å utføre oppdraget.
- Rapporteringspliktige må sikre rimelig rett til oppsigelse av avtalen under betryggende forhold til alternativ løsning er etablert.

Kredittilsynet viser videre til følgende prinsipper og retningslinjer for utkontrakting som fremgår av Proposisjonen side 79:

Som nevnt påhviler ansvaret for lovmessig gjennomføring av kundekontroll, herunder at det foretas en forsvarlig risikovurdering, den rapporteringspliktige selv. Videre har den rapporteringspliktige ansvar for at det etableres forsvarlige rutiner for å sikre overholdelse av plikter etter hvitvaskingsregelverket. Endelig har den rapporteringspliktige ansvar for at det treffes nødvendige tiltak for å sikre at personer som utfører oppgaver på dennes vegne er kjent med de plikter som påligger denne. Utkontrakting vil forutsette at oppdragstaker har tilstrekkelig kompetanse, ressurser og systemer som oppdraget krever, og at oppdragstakers ansatte (herunder deltidsansatte, vikarer mv.) gjøres kjent med regler og rutiner som gjelder for oppdraget. På bakgrunn av de ovennevnte forhold antar utvalget at rapporteringspliktige vil utvise atskillig forsiktighet med hensyn til hvem som benyttes som oppdragstakere ved utkontrakting. Overtredelser vil kunne medføre straffansvar for den rapporteringspliktige selv. Med hensyn til registrering av opplysninger og oppbevaring av dokumenter som nevnt i utvalgets lovforslag §§ 8 og 21, legger utvalget til grunn at dette også kan foretas av oppdragstaker på vegne av den rapporteringspliktige. Den rapporteringspliktige må imidlertid sørge for at relevante opplysninger og dokumenter mottas fra oppdragstaker senest ved utkontrakteringsforholdets slutt.

Hvitvaskingsforskriften § 9 er en ny bestemmelse i hvitvaskingsregelverket. Denne forskriftbestemmelsen innebærer en kodifisering og videreføring av etablert praksis for bruk av agenter og uavhengige distributører ved markedsføring og salg av rapporteringspliktiges produkter. Det vises her til følgende praktiske eksempler:

En del rapporteringspliktige foretak etablerer ofte kundeforhold utenfor egne kontorer, for eksempel finansieringsselskap hvor kundeforholdet etableres ved kjøp av en vare hos en forhandler og forhandleren foretar kundekontrollen på vegne av finansinstitusjonen. Det nye hvitvaskingsregelverket viderefører denne praksisen. Det fremgår av forskriftens § 9 at rapporteringspliktige, herunder finansieringsselskap kan inngå skriftlig avtale med annen

enhet, herunder forhandlere, jf. hvitvaskingsloven § 4 annet ledd nr. 7, om gjennomføring av kundekontroll på vegne av primærforetaket.

Selv om det i hvitvaskingsloven § 4 annet ledd nr. 7 ("forhandlere") vises til "*transaksjoner i kontanter på 40 000 norske kroner eller mer eller et tilsvarende beløp i utenlandsk valuta*", må regelverket forstås slik at det også er adgang for finansieringsselskap til å inngå slike skriftlige avtaler om kundekontroll med forhandlere for beløp under 40 000 kroner, og for tilfeller hvor kunden eksempelvis ønsker utstedt et betalingskort.

Dersom finansieringsselskapet ikke har foretatt kundekontroll, forestår forhandleren kontrollen og oversender dokumentene til finansinstitusjonen. Forhandleren opptrer her som fullmektig for institusjonen. Det er foretaket som etablerer kundeforholdet som har ansvaret for at hvitvaskingsregelverkets bestemmelser følges og at betryggende kontroll foretas. Hvis det på denne måten nyttes fullmektiger i kundekontrollprosessen, må institusjonen se til at forskriftens krav til forsvarlige interne kontroll- og kommunikasjonsrutiner, herunder opplæringsprogrammer, jf. § 23 i loven, oppfylles også i disse tilfeller. Kredittilsynet vil kunne kreve at den enkelte institusjon fremlegger dokumentasjon for dette.

Det er fra næringen reist spørsmål hvorvidt det "*nå skal være mulig også å utkontraktere oppbevaringen av legitimasjon mv. som en distributør foretar på den rapporteringspliktiges vegne, uten krav om at distributørene sender inn kopi av legitimasjon mv til den rapporteringspliktige.*"

Kredittilsynet legger til grunn at den fysiske eller elektroniske oppbevaringen av legitimasjon mv. kan utkontrakteres til oppdragstakere i henhold til retningslinjene angitt ovenfor. Oppdragstakerne vil normalt være distributører og forhandlere for rapporteringspliktiges tjenester. Slik utkontraktering innebærer et meget stort ansvar for oppdragsgiver, dvs. den primære rapporteringspliktige. Kredittilsynet vil finne det sterkt kritikkverdig dersom oppbevaringen av personopplysninger, selvangivelser og andre opplysninger om juridiske og fysiske personer utkontrakteres til oppdragstakere som ikke har forsvarlige systemer og rutiner for dette.

Selve oppbevaringsplikten for kundeopplysninger etter hvitvaskingsloven § 22, og forskriften § 17 påligger de rapporteringspliktige. Det innebærer at rapporteringspliktige har det hele og fulle ansvar for at oppbevaringen skjer i henhold til lov og forskrift. Videre at opplysningsplikten til Økokrim, øvrig politimyndighet eller tilsyns- og kontrollmyndigheter kan oppfylles på en tilfredsstillende måte uten unødig tidstap.

3. Undersøkelses- og rapporteringsplikt for mistenkelige transaksjoner – hvitvaskingsloven § 17 og -forskriften § 12

3.1 Generelt om undersøkelser og rapporteringsplikt

Hvitvaskingsloven § 17 første ledd fastsetter en plikt for rapporteringspliktige til å foreta nærmere undersøkelser dersom det er mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling, eller til forhold som rammes av straffelovens §§ 147a, 147b eller 147c. Lovbestemmelsens annet ledd fastsetter en plikt for rapporteringspliktige til å "*skriftlig eller elektronisk registrere resultatene av undersøkelsene*".

Hvitvaskingsforskriften § 12 inneholder ingen definisjon av hva som er en ”mistenkkelig transaksjon”, og således utløser undersøkelsesplikt. I forskriftsbestemmelsen er det gitt oversikt over enkelte forhold som kan utløse plikten til å foreta nærmere undersøkelser. Oversikten i det følgende er ikke uttømmende.

- Transaksjonen synes å mangle et legitimt formål. Det kan eksempelvis være et oppdrag hvor pengesummen skal gå frem og tilbake mellom ulike konti innen en gitt tidsramme, at samme beløp går frem og tilbake mellom ulike institusjoner i henhold til et gitt oppdrag, og at en større sum splittes i flere mindre summer, men samles igjen på en ny konto.
- Transaksjonen er usedvanlig stor eller kompleks, eller er uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner. Det blir her tale om et konkret skjønn. Institusjonene må her nytte sine kunnskaper om den enkelte kunde. ”Kjenn din kunde”-prinsippet inngår her som helt sentralt.
- Transaksjonen foretas til eller fra en kunde i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking, eller terrorfinansiering. Her må særlig aktsomhet vises i forhold til transaksjoner utenfor FATF-området. Det er grunn til å være særlig observante overfor transaksjoner med kunder eller institusjoner i land med strenge sekretessebestemmelser, som tilbyr høy avkastning og skattefritak.
- Transaksjonen på annen måte har en uvanlig karakter. Det blir her tale om et konkret skjønn. Som eksempler nevnes:
 - Rask og ekstraordinær nedbetaling av lån.
 - Dersom det er et vesentlig misforhold mellom dokumentert betjeningsevne (inntekter, formue m.v.) og lånebeløpet, samt avtalte nedbetalingsbetingelser (ekstraordinær nedbetaling), kan det være en indikasjon på hvitvasking.
 - Bruk av bankremisser som stadig blir fornyet.
 - Større vekslingsoperasjoner når gamle pengesedler blir ugyldige.
 - Bruk av ukurante betalingsmidler i forhold til den underliggende operasjon.
 - Store kontanttransaksjoner
 - Bruk av betalingskort hvor uvanlig mange store transaksjoner finner sted over et kort tidsrom.
 - Dersom rapporteringspliktig ikke kan gjennomføre en fullstendig kundekontroll, skal institusjonen vurdere å rapportere transaksjonen eller situasjonen til Økokrim. Denne plikten anses omfattet av den generelle plikten til å rapportere mistenkkelige transaksjoner etter loven § 18, se Utredningen side 44.

Enheten for finansiell etterretning i Økokrim har også laget en omfattende oversikt over mulige mistenkkelige transaksjoner.

Som tidligere nevnt er valutavirksomhet et område som vurderes særlig utsatt for hvitvasking og terrorfinansiering. Se nærmere omtale under punkt 2.11.1 over.

Det er grunn til å ha særskilt årvåkenhet rettet mot forretningsområder der det er lite eller ingen personkontakt med kunden. Institusjonene må være i stand til å oppfylle sine undersøkelsesplikter også der Internett eller andre elektroniske systemer nyttes av kunder.

De ovennevnte eksempler og ”signaler” kan etter en konkret vurdering være mistenkelige transaksjoner. Dette er et område hvor det er stadig utvikling, og institusjonene må følge med og ta hensyn til nye trender og metoder i sine interne kontrollrutiner, herunder opplæringsprogrammer. FATFs nettsted inneholder nyttig informasjon om slike tilfeller under overskriften ”Other Documents – Money Laundering Trends and Techniques”. Videre vises det til nettstedet www.hvitvasking.no som også gir nyttig oversikt over trender, typologier og enkeltsaker.

3.2 Oversendelse av opplysninger til Økokrim – hvitvaskingsloven § 18 og -forskriften § 13

Dersom mistanken i henhold til hvitvaskingsloven § 17 første ledd, jf. forskriften § 12 ikke avkreftes ved nærmere undersøkelser, skal transaksjonen i henhold til samme lov § 18 første ledd, jf. forskriften § 13 rapporteres til Økokrim. Plikten til å oversende opplysninger til Økokrim gjelder kun for opplysninger om transaksjoner som det er mistanke om har tilknytning til utbytte av en straffbar handling, eller forhold som omfattes av straffeloven §§ 147a, 147b eller 147c.

Hvitvaskingsforskriften § 13 annet ledd fastsetter hva slags opplysninger som skal følge hvitvaskingsmeldingen:

Opplysninger som oversendes etter hvitvaskingsloven § 18 skal så vidt mulig inneholde beskrivelse av bakgrunnen for mistanken, herunder opplysninger om mistenkte, om eventuelle tredjepersoner, eventuelle kontoopplysninger og opplysninger om bevegelser på konto, opplysninger om transaksjonens art og størrelse og hvorvidt transaksjonen er gjennomført samt til hvem midlene skal overføres og midlenes opprinnelse. Som supplement til opplysningene bør relevante dokumenter vedlegges eller ettersendes.

Det følger videre av hvitvaskingsforskriften § 13 tredje ledd at ”Oversendelse av opplysninger skal skje elektronisk via Altinn. Dersom dette ikke er mulig kan oversendelse av opplysninger skje ved bruk av standardisert skjema utarbeidet av Økokrim.” Dette er en ny bestemmelse i hvitvaskingsregelverket. At rapporteringen skal skje elektronisk via Altinn er hovedregelen, og det skal tungtveiende grunner til for ikke å rapportere elektronisk.

Det fremgår av hvitvaskingsforskriften § 13 første ledd, jf. hvitvaskingsloven § 23 annet ledd at en person i ledelsen hos den rapporteringspliktige har et særskilt ansvar for å følge opp hvitvaskingsrutinene, herunder rapporteringen til Økokrim. Det må stilles krav om at den hvitvaskingsansvarlige befinner seg på et nivå i institusjonen med tilstrekkelige fullmakter for utøvelse av sine lovpålagte oppgaver, og som gir vedkommende nødvendig gjennomslagskraft overfor institusjonens ansatte og toppledelse. Samtidig må hvitvaskingsansvarlige bruke tilstrekkelig del av sin arbeidstid til å ha kontakt med den delen av rapporteringspliktiges ansatte og andre som utøver kontroll- og kunderettede funksjoner. Rapporteringspliktig kan i tillegg til den personen som har det overordnede og formelle ansvaret, ha en person eller avdeling som forestår den daglige og operative gjennomføringen av hvitvaskingsrutiner, herunder rapporteringen til Økokrim. Denne funksjonen kan delegeres til en annen person eller avdeling hos rapporteringspliktig. Selv om det ikke fremgår direkte av hvitvaskingsregelverket, kan også hver enkelt juridisk enhet i finanskonsernet ha en slik person eller avdeling som er ansvarlig for den daglige og operative gjennomføringen av hvitvaskingsregelverket.

Enheten for finansiell etterretning i Økokrim er betjent i vanlig kontortid og kan kontaktes pr. telefon eller e-post for veiledning om hvitvaskingsregelverket, herunder om konkrete mistenkelige transaksjoner og eventuell rapportering av disse.

Den dokumentasjonen Økokrim mottar som vedlegg til meldinger fra de rapporteringspliktige institusjoner, vil regelmessig bli inntatt som en del av saksdokumentene, hvis etterforskning iverksettes med hjemmel i straffeprosessloven. Det er derfor viktig at selve dokumentasjonen ikke bearbeides ved at det for eksempel foretas overstrykninger på bilag, skrives personlige kommentarer på kontoutskrifter og lignende.

4. Elektroniske overvåkningssystemer – hvitvaskingsloven § 24 og -forskriften § 18

Hvitvaskingsloven § 24, jf. forskriften § 18 fastsetter at finansinstitusjoner skal etablere elektroniske overvåkningssystemer. Plikten til å etablere slike systemer gjelder for følgende finansinstitusjoner:

1. Sparebanker og forretningsbanker.
2. Finansieringsforetak som er meddelt konsesjon etter finansieringsvirksomhetslovens kapittel 3.
3. Filial av kredittinstitusjon (bank og finansieringsforetak) innenfor EU/EØS-området. I henhold til prinsippet om gjensidig anerkjennelse i det konsoliderte bankdirektivet kan slik kredittinstitusjon med tillatelse og myndighetstilsyn i hjemlandet etablere filial i Norge.
4. Punktet omfatter filial eller foretak registrert i Norge av utenlandsk kredittinstitusjon (bank og finansieringsforetak) med hovedsete i stat utenfor Det europeiske økonomiske samarbeidsområde, og med tillatelse fra norske myndigheter til å drive finansieringsvirksomhet her i riket. Punkt 4 omfatter således finansielle tjenesteytere med hovedsete i land utenfor EU/EØS-området, som har etablert slik virksomhet i Norge.

Det fremgår av forskriftsbestemmelsen § 18 at formålet med slike overvåkningssystemer er ”å identifisere transaksjoner som kan ha tilknytning til utbytte fra straffbare handlinger eller forhold som rammes av straffeloven § 147 a, § 147 b eller § 147 c”. Det er gitt en rekke eksempler på slike mulige transaksjoner i punkt 3.1.

De transaksjoner som slike systemer identifiserer, må kontrolleres og følges opp manuelt før de eventuelt rapporteres til Økokrim. Et elektronisk overvåkningssystem er et hjelpemiddel for å oppdage mulige mistenkelige transaksjoner. Uavhengig av slike systemer har rapporteringspliktige, deres ansatte, og andre personer som foretaket anvender i slike funksjoner, en selvstendig plikt til å undersøke mistenkelige transaksjoner, og for øvrig opptre i samsvar med hvitvaskingsregelverket.

Rapporteringspliktige underlagt tilsyn har i henhold til forskrift 22. september 2008 nr. 80 om risikostyring og internkontroll et ansvar for å etablere hensiktsmessige systemer for risikostyring og internkontroll i foretaket, herunder på hvitvaskingsområdet. Foretakets

internkontroll er en kontinuerlig prosess, iverksatt, gjennomført og overvåket av foretakets styre, ledelse og øvrige ansatte. Generelle krav til foretakenes internkontroll, som også vil omfatte rutiner på hvitvaskingsområdet, fremgår av Kredittilsynets rundskriv 3/2009 "Veiledning til forskrift om risikostyring og internkontroll".

Kravet om elektronisk overvåkning innebærer ikke noe ubetinget krav om at transaksjoner etter hvitvaskingsloven § 19 skal kunne stoppes av det elektroniske overvåkningssystemet før de er gjennomført. Institusjonene må imidlertid ha systemer og rutiner, manuelle og/eller elektroniske som muliggjør overholdelse av dette lovpålagte kravet.

Når det gjelder frysforpliktelser i forskrifter gitt med hjemmel i lov 7. juni 1968 nr. 4 til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd, herunder Talibanforskriften, forutsetter Kredittilsynet at rapporteringspliktige kan iverksette frysforpliktelser før transaksjonen er gjennomført. Videre vises det her til transaksjoner med tilknytning til eventuelle land og territorier på FATFs lister, jf. hvitvaskingsforskriften §§ 15 og 16. Etter Kredittilsynets oppfatning vil det være naturlig at disse forpliktelsene inngår som en "modul" i overvåkningssystemene, eller andre elektroniske systemer, og at slike transaksjoner skal "fryses" før de er gjennomført.

5. Adgangen til å utveksle kundeopplysninger mellom foretak i finanskonsern – hvitvaskingsloven § 20 annet ledd

Det er reist spørsmål hva slags opplysninger som kan utveksles mellom foretak som inngår i finanskonsern i forbindelse med kundekontroll, herunder særlig ved risikoklassifiseringen av kunder etter hvitvaskingsloven kapittel 2.

I Proposisjonen side 48 flg. er utveksling av kundeopplysninger mellom selskaper i samme finanskonsern drøftet og vurdert. Departementet uttaler følgende på side 50:

Departementet har kommet til at hensyn til personvern i denne omgang bør tillegges større vekt enn hensynet til ytterligere effektiv risikovurdering i kundekontrollen og kostnadsbegrensning innen konserner. Departementet viser til at spørsmålet om adgang til utveksling av kundeopplysninger i konsern er vurdert av Banklovkommisjonen i NOU 2001:23 og også skal gjennomgå i Banklovkommisjonens planlagte samleutredning av ny finanslovgivning. En mer endelig avklaring i hvilken grad utveksling av kundeopplysninger skal kunne skje i et konsern bør gjøres i forbindelse med oppfølginger av samleutredningen. Departementet foreslår en adgang for rapporteringspliktige til å legge til grunn kundekontroll utført av nærmere angitte tredjeparter, jf. lovforslaget § 11 og omtalen i punkt 4.7. Denne adgangen vil delvis imøtekomme det behov Finansnæringens Hovedorganisasjon og Sparebankforeningen beskriver i de tilfeller kundekontroll utføres av tredjepart. Når rapporteringspliktig legger til grunn kundekontroll utført av tredjepart, forblir rapporteringspliktig selv ansvarlig for at kundekontrollen gjennomføres i samsvar med loven. For at den rapporteringspliktige skal kunne oppfylle sine plikter etter lovforslaget §§ 5 annet ledd, 8 og 22 foreslås det derfor unntak fra taushetsplikt for utveksling av kundeopplysninger mellom tredjepart som utfører kundekontroll og rapporteringspliktig, jf. lovforslaget § 11 fjerde ledd. Unntaket fra taushetsplikten er betinget av at kunde informeres om at opplysningene blir utlevert.

I Innstillingen ga Finanskomiteen sin tilslutning til departementets forslag. Departementets uttalelser innebærer at det er en begrenset adgang til å utveksle kundeopplysninger internt i finanskonsern i forbindelse med kundekontrollen, herunder ved risikoklassifiseringen.

Kredittilsynet la i rundskriv 11/2000 til grunn at følgende nøytrale kundeopplysninger kan utveksles mellom foretak i finanskonsern:

Navn
Adresse
Fødselsdato
Sivilstand
Telefon
Telefaks
Elektronisk adresse
Yrke
Arbeidssted
Eventuelt organisasjonsnummer

I brev av 27. april 2001 oppsummerte Kredittilsynet endringene av lovforståelsen om taushetspliktsreglene slik:

Etter en fornyet vurdering med bakgrunn i de hensyn taushetsplikten skal ivareta legger Kredittilsynet til grunn at den utvekslingsadgangen av "nøytrale kundeopplysninger" innenfor finanskonsern som fremgår ovenfor kan utvides til også å gjelde en generell angivelse av kundeforholdets art. Det innebærer at det utover opplysninger om "kundens konserntilhørighet (selskapstilknytning)" også kan utveksles generelle opplysninger om hvilke produkter og tjenester kunden har inngått finans- og forsikringsavtaler om. Slike opplysninger kan således utveksles mellom foretak i finanskonsern uten at det er noe krav til et aktivt samtykke fra den aktuelle kunde. Utvidelsen av adgangen til å utveksle nøytrale kundeopplysninger omfatter imidlertid ikke kvantitativ angivelse av kundeforholdet, som for eksempel inntøynende på konto, størrelse på lån og lignende.

Kredittilsynet kan etter en fornyet vurdering godta andre samtykkeformer enn skriftlig for å innskrenke rekkevidden av taushetsplikten dersom de oppfyller kravene til et betryggende aktivt samtykke.

Kredittilsynet finner at det er grunnlag for å lempe på forbudet mot å innhente et generelt og altomfattende samtykke fra kundene forutsatt at det fremgår på en klar og tydelig måte hva kunden samtykker i.

Kundeopplysningene som er angitt ovenfor, kan også utveksles mellom foretak i finanskonsern i forbindelse med kundekontroll og risikoklassifisering i henhold til hvitvaskingsregelverket. Kredittilsynet legger videre til grunn at informasjon om reelle rettighetshavere, jf. hvitvaskingsloven § 2 nr. 3, også kan utveksles mellom foretak i finanskonsern. Kundeopplysninger utover dette kan ikke utveksles med mindre det foreligger et aktivt samtykke fra kundene.

Denne lovforståelsen innebærer at foretak ikke kan utveksle opplysninger om risikoklassifiseringen og andre opplysninger som følge av kundekontrollen enn de som er

angitt ovenfor. Videre må de enkelte foretakene i et finanskonsern opprette selvstendige systemer og rutiner for kundekontroll, herunder risikoklassifisering.

6. Opplysninger om avsender som skal følge en transaksjon i betalingskjeden – Forordning EF nr. 1781/2006

Hvitvaskingsforskriften § 20 fastsetter at EU-forordning 1781/2006 "Opplysninger om avsender som skal følge en transaksjon i betalingskjeden" er gjort til intern norsk rett (forskrift) fra 15. april 2009. Forordningen bygger på FATFs spesialanbefaling nr. VII "Wire transfers". Spesialanbefalingen og tolkningsuttalelsen "Revised Interpretative Note to Special Recommendation VII: Wire Transfers" er kilder til forståelsen av dette regelverket, og er publisert på FATFs nettsted.

Forordningen fastsetter regler om hvilke opplysninger om betaleren som skal følge med en transaksjon, med det formål å forebygge, undersøke og spore opp hvitvasking av penger og finansiering av terrorisme.

Forordningen får anvendelse på pengeoverføringer uavhengig av valuta som sendes eller mottas av en betalingsformidler i Fellesskapet. Det er imidlertid gjort unntak for en flere typer av transaksjoner i Artikkel 3.

Bransjeforeningene har reist flere problemstillinger vedrørende tolkning og praktisering av forordningen. De tre EU-tilsynskomiteene CEBS, CEIOPS, CESR (3L3) har igangsatt et arbeid med det formål å bidra til harmonisert og ensartet praktisering av forordningen. Kredittilsynet vil nå ikke iverksette noe selvstendig arbeid med hensyn til forståelsen og praktiseringen av denne forordningen. Tilsynet viser i den forbindelse til det arbeidet som foretas av EU-tilsynskomiteene, for eksempel veiledningen publisert den 16. oktober 2008 vedrørende forståelsen av den delen av forordningen som omfatter mottakerbankens plikter:

<http://www.c-ebs.org/getdoc/64c0be05-9e6e-44b5-a8de-da6a2ba6813e/2008-16-10-AMLTF-Common-understanding-on-payment-f.aspx>

En av problemstillingene reist av bransjeforeningene er hvem det skal meldes til dersom avsenderbank gjentatte ganger ikke gir korrekt informasjon om betaler. Slike meldinger skal gå til Kredittilsynet som vil videreformidle disse til nasjonal tilsynsmyndighet.

Spesiell del

7. Forsikring

7.1 Forenklet kundekontroll for enkelte forsikringsavtaler

I henhold til hvitvaskingsforskriften § 10 annet ledd gjelder plikten til å foreta kundekontroll etter hvitvaskingsloven § 6 første ledd nr. 1, 2 og 4 ikke for de tilfeller som er opplistet i forskriften § 10 annet ledd. De aktuelle unntakene omfatter tilfeller hvor hvitvaskingsfaren anses begrenset, herunder livsforsikringsavtaler som omfatter mindre beløp. Kredittilsynet legger til grunn at ordinære livrenteforsikringer, individuelle kapitalforsikringer, herunder kontoforsikringer, må regnes som livsforsikringspoliser som omfattes av § 10 annet ledd nr. 1, jf. artikkel 11 nr. 5 bokstav a) i direktivet. Det samme gjelder i utgangspunktet for gruppelevsforsikringer.

Tilsynet legger videre til grunn at individuelle pensjonsforsikringsavtaler tegnet av livsforsikringsselskap i henhold til kapittel 3 i lov av 27. juni 2008 nr. 62 om individuell pensjonsordning, kan regnes som pensjonsforsikringspolise i henhold til unntaket i § 10 annet ledd nr. 2. Unntakene i direktivets artikkel 11 nr. 2 og 3 omfatter bare forsikringsprodukter. Kredittilsynet legger derfor til grunn at individuelle pensjonsspareprodukter (kapitaliseringsprodukter) ikke omfattes av unntaket i forskriften nr. 1 eller nr. 2 da disse produkter ikke er basert på personrisiko.

Foretakspensjonsordninger og innskuddspensjonsordninger omfattes av unntaket i § 10 annet ledd nr. 4 når disse er opprettet i henhold til foretakspensjonsloven av 24. mars 2000 nr. 16, og innskuddspensjonsloven av 24. november 2000 nr. 81. Kredittilsynet legger til grunn at innskudds- og premiefritaksforsikringer knyttet til pensjonsordningene kan anses som en del av pensjonsordningene slik at disse produktene også faller inn under unntaket i § 10 annet ledd nr. 4.

7.2 Hvitvaskingsregelverkets anvendelse på skadeforsikringsselskaper – hvitvaskingsloven § 4 første ledd nr. 7 og -forskriften § 10 annet ledd nr. 3

Det er fra næringen reist spørsmål om hvilke deler av hvitvaskingsregelverket som kommer til anvendelse på skadeforsikringsselskaper.

Det følger av hvitvaskingsloven § 4 første ledd nr. 7 at loven gjelder for forsikringsselskaper. Det vil også omfatte skadeforsikringsselskaper. Hvitvaskingsforskriften § 10 annet ledd nr. 3 gjør unntak fra ”Plikten til å foreta kundekontroll etter hvitvaskingsloven § 6 første ledd nr. 1, 2 og 4” ved ”tegning av skadeforsikringspoliser, herunder reiseforsikringspoliser, og kredittforsikringspoliser”. Unntaket innebærer at det ikke er noen plikt til å foreta kundekontroll ved etablering av kundeforhold, eller gjennomføring av transaksjon som gjelder 100 000 kroner eller mer for de nevnte forsikringsavtalene. Kredittilsynet anbefaler også en tilsvarende registrering av kundeopplysninger som angitt ovenfor under punkt 2.10. Tilsynet anbefaler videre at kundeopplysningene bekreftes mot gyldig legitimasjon.

Det skal gjennomføres kundekontroll i henhold til hvitvaskingsloven § 6 nr. 3 dersom det er mistanke om hvitvasking eller nærmere angitte terrorhandlinger eller terrorfinansiering. Unntaket for skadeforsikring innebærer også at det ikke skal foretas noen risikoklassifisering samt løpende oppfølging av kunder med de nevnte forsikringsavtaler, og ikke bekreftelse av identiteten til reelle rettighetshavere, og innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art. Unntaket omfatter i utgangspunktet hele lovens kapittel 2. ”Kundekontroll og løpende oppfølging”. Kravet om elektronisk overvåkning i henhold til hvitvaskingsloven gjelder heller ikke for forsikringsselskaper.

Utover de unntakene som er angitt ovenfor, gjelder loven og forskriften fullt ut for skadeforsikringsselskapers virksomhet. Undersøkelses- og rapporteringsplikten for mistenkelige transaksjoner i henhold til loven kapittel 3, samt forskriften kapittel 3 gjelder for forsikringsselskaper.

Undersøkelses- og rapporteringsplikten for mistenkelige transaksjoner innebærer at skadeforsikringsselskaper bør etablere interne rutiner og systemer, som etter en konkret risikobasert vurdering, kan innebære skjerpet aktsomhet, herunder oppfølging og kontroll av kunder som har utført transaksjoner som tidligere er rapportert til Økokrim i henhold til hvitvaskingsloven.

8. Særskilte problemstillinger vedrørende verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond mv.

8.1 Virkeområde – nærmere om verdipapirregistre

Det fremgår av hvitvaskingsloven § 4 første ledd nr. 10 at regelverket også gjelder i de tilfellene verdipapirregistre selv velger å være kontofører. Videre gjelder regelverket når verdipapirregisteret benytter annen kontofører som ikke er underlagt hvitvaskingsregelverket. I slike tilfeller må registeret selv eller annen kontofører utføre kundekontrollen mv. som følger av lov og forskrift. I lov om verdipapirregistre heter det at verdipapirregisteret selv fastsetter regler om bruk av eksterne kontoførere, og at slike regler skal godkjennes av Kredittilsynet, jf. verdipapirregisterloven § 1-2. Det stilles derfor krav om utarbeidelse av regler for kundekontroll mv. etter hvitvaskingsforskriften eller tilsvarende regler etter sitt hjemlands rett og Kredittilsynets godkjenning av disse, for at kontoførere som ikke er underlagt hvitvaskingsregelverket kan benyttes. Det vises her til loven § 4 tredje ledd hvor det heter at *”loven gjelder også for foretak og personer som utfører tjenester på vegne av eller for personer som nevnt i første ledd”*.

8.2 Etablering av kundeforhold – nærmere om praksis ved tegning av finansielle instrumenter (ikke fondsandeler) og ytelse av corporate finance-tjenester

Ved tegning av finansielle instrumenter må kundekontrollen være foretatt før papirene overføres til kundens VPS-konto og før kunden kan foreta en innbetaling av penger. Kundekontrollen må derfor senest skje når det er besluttet å gi kunden tildeling. I de tilfellene foretaket også må opprette VPS-konto for kunden, skal kundekontrollen skje når denne opprettes, jf. § 1 ovenfor og omtalen av verdipapirregistre. Tegning av finansielle instrumenter

kan skje via Internett, men kundekontrollen må foretas før det skjer en overføring av tildelingen til kundens VPS-konto. Det vises også til omtale under punktet ”Ved emisjon av verdipapirer” hvor det er nærmere presisert hva som er kravene ved en enkeltstående transaksjon mv., samt til veiledningens alminnelige del om utkontraktering og kontroll som foretas av tredjepart.

Det er reist spørsmål ved om det er praktisk å anvende hvitvaskingsloven § 11 ved corporate-opdrag (emisjoner og oppkjøp) og benytte seg av informasjonen som er innhentet av tredjeparter når nye ”engangskunder” oppgir en allerede eksisterende VPS-konto i eget navn (hos annen kontofører) eller en bankkonto i eget navn. Det vises til avsnittet ”Ved emisjon av verdipapirer” under punktet ” Praktiske eksempler på gjennomføring av kundekontroll” som gjelder enkeltstående transaksjoner under 100 000 kroner. Når det gjelder transaksjoner over 100 000 kroner, vil det være et alternativ å innhente nødvendig informasjon fra tredjemann eller benytte seg av utkontraktering. Det er gitt nærmere omtale av disse alternativene i Alminnelig del.

I tilknytning til corporate finance-tjenester anses verdipapirforetaket å ha etablert et kundeforhold når det har inngått avtale om å påta seg et oppdrag, herunder rådgivning, tilrettelegging, garantistillelse og andre tjenester. Kundekontroll må derfor foretas innen, eller ved signering av mandatavtale. Hvitvaskingsreglene, herunder kravet til identitetskontroll av kunder, vil gjelde alle oppgaver verdipapirforetaket påtar seg i tilknytning til corporate finance-virksomheten. For eksempel vil hvitvaskingsreglene gjelde ved oppdrag om utarbeidelse av tilbudsdokument og prospekt, som verdipapirforetaket påtar seg. Dersom det utføres oppdrag uten skriftlig oppdragsavtale, skal kundekontrollen foretas når det inngås muntlig avtale, det vil si når verdipapirforetaket påtar seg oppdraget.

8.3 Kundekontroll juridiske personer

Ved juridiske personer er det identiteten til ”den som handler på vegne av kunden” som skal bekreftes på grunnlag av gyldig dokumentasjon. For verdipapirkontoer vil det da være slik at dersom andre enn kundens representanter er gitt disposisjonsrett over kundens konto, skal også identiteten til den som handler på vegne av kunden bekreftes på grunnlag av gyldig legitimasjon. Det må også foretas ordinær kundekontroll av den juridiske personen ved at firmaattest innhentes og at man i tråd med hvitvaskingsloven § 7 nr. 4 kan fastslå kundeforholdets formål og tilsiktede art. Det vises for øvrig til omtale av ordinær kundekontroll i Alminnelig del.

8.4 Kundekontroll fysiske personer

Det er reist spørsmål ved om tidligere praksis med hensyn til legitimasjonskontroll med bekreftet kopi av gyldig legitimasjon kan videreføres og anses som tilstrekkelig kundekontroll. Når det gjelder den delen av kundekontrollen som omfatter legitimasjonskontroll, er det slik at dersom kunden møter personlig hos rapporteringspliktig eller annen part som legitimasjonskontrollen er utkontraktert til, er det tilstrekkelig at det innhentes bekreftet kopi av vedkommende kundes legitimasjon. Imidlertid må den rapporteringspliktige utføre de øvrige pliktene som følger av kravet om kundekontroll, herunder hva som er kundeforholdets formål og tilsiktede art. Denne delen av oppgavepliktene kan ikke utkontrakteres. Dersom kunden ikke møter personlig, er det ikke tilstrekkelig med kun legitimasjonskontroll som

beskrevet her. I slike tilfeller går plikten til å foreta kundekontroll vesentlig lenger enn identitetskontrollen i det tidligere hvitvaskingsregelverket. Se nærmere omtale av krav til kundekontroll uten at vedkommende møter personlig i Alminnelig del.

8.5 Reelle rettighetshavere – forskrift om forvalterregistrering i verdipapirfonds andelseierregister

Det er også reist spørsmål ved forvaltningsselskapets plikt til å registrere reelle rettighetshavere når verdipapirfondsandeler er forvalterregistrert. Etter forskrift om forvalterregistrering § 4 er forvalter forpliktet til å registrere opplysninger om andelseierne, herunder skal forvalter registrere opplysninger som nevnt i lov av 20. juni 2003 nr. 41 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger og tilhørende forskrift. Denne loven er opphevet og regelverket er videreført i ny hvitvaskingslov. Forskrift om forvalterregistrering må tolkes slik at det er ny hvitvaskingslov og -forskrift som er relevant i forhold til bestemmelsene i forskrift om forvalterregistrering. Det vil dermed være forvalteren som er pliktig å foreta kundekontrollen samt registrere nødvendige opplysninger etter hvitvaskingslov og -forskrift. Forvaltningsselskapet må kunne legge til grunn at plikten til å kontrollere hvem som er reell rettighetshaver påhviler forvalter og ikke forvaltningsselskapet. Det er dog en forutsetning at det må være anmerket i andelseierregisteret at det er snakk om en forvalter for at forvaltningsselskapet kan legge til grunn at plikten hviler på forvalteren. Det forutsettes også at forvalter kan oppfylle alle elementene i kundekontrollen, herunder innhente opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art.

8.6 Plikt til å avvikle kundeforholdet

Det er reist spørsmål ved hvordan plikten til å avvikle kundeforholdet konkret skal håndteres i de tilfellene kunden ikke etterkommer kravene til etterfølgende innhenting av legitimasjon, jf. forskriftens § 8, herunder hvordan man skal håndtere nytegninger og innløsningstransaksjoner i verdipapirfond fra kundens side. Det ble påpekt at dette var et problem siden forvaltningsselskapet ikke har hjemmel til å foreta innløsning av en kundes verdipapirfondsandeler. Etter som forskriften pålegger forvaltningsselskapet denne oppgaven, er plikten hjemlet i spesialregelverk, og det må legges til grunn at hvitvaskingsforskriften gir tilstrekkelig hjemmel til forvaltningsselskapet til å tvangsinnløse en kundes verdipapirfondsandeler.

8.7 Praktisk eksempel på gjennomføring av kundekontroll ved emisjon av verdipapirer

Ved emisjon av verdipapirer skal tilrettelegger eller annet tegningssted foreta kundekontroll. Dette gjelder ikke hvor kunden som ønsker å delta i emisjonen tegner seg gjennom sin faste forretningsforbindelse (institusjon underlagt lov og forskrift) og kundekontroll er foretatt der. Hvis kunden henvender seg direkte til tegningsstedet, må kundekontroll foretas der, hvis det ikke er foretatt tidligere. Tegningsstedet kan imidlertid anvende forskriften § 9, hvis dette skjer samtidig med tegningen.

Kundekontrollen må foretas før tildelingen overføres til kundens VPS-konto. Tegning hvor det foretas oppgjør via allerede etablert bankkonto, og hvor kunden har etablert VPS-konto fra før,

anses som en enkeltstående transaksjon slik at plikten til kundekontroll ikke oppstår. Plikten til å foreta kundekontroll vil imidlertid oppstå dersom slik tegning er på 100 000 kroner eller mer, eller dersom det er grunn til å tro at tegningen har tilknytning til utbytte av en straffbar handling, jf. hvitvaskingsloven § 6 annet ledd nr 3. Det er gitt nærmere omtale av disse alternativene i Alminnelig del. Det vises for øvrig til punkt 8.2. Det praktiske eksemplet er ikke ment å omfatte verdipapirfondsandeler.

9. Særskilte problemstillinger vedrørende eiendomsmeglere

9.1 Virkeområde – hvem regelverket gjelder for

Eiendomsmeglingsvirksomhet reguleres av lov 29. juni 2007 nr. 73 om eiendomsmegling (eiendomsmeglingsloven) med tilhørende forskrift 23. november 2007 nr. 1318 om eiendomsmegling (eiendomsmeglingsforskriften).

Hvitvaskingsloven med tilhørende forskrifter gjelder for eiendomsmeglere og boligbyggelag når det drives eiendomsmegling. Eiendomsmegling som drives i medhold av advokatbevilling, jf. eiendomsmeglingsloven § 2-1 første ledd nr. 2, og av retts hjelpere i medhold av eiendomsmeglingsforskriften § 2-1, er også omfattet av hvitvaskingsloven i medhold av § 4 annet ledd nr. 3. Dette innebærer at all eiendomsmeglingsvirksomhet som er omfattet av eiendomsmeglingslovens anvendelsesområde, faller inn under hvitvaskingslovens anvendelsesområde.

Som eiendomsmegling regnes også utleiemegling i betydningen *formidling* av leie og festeavtaler. Imidlertid er oppdrag som gjelder *forvaltning* av utleieforhold og forretningsførsel for utleier ikke eiendomsmegling, selv om eiendomsmeglere har anledning til å drive slik virksomhet, jf. eiendomsmeglingsforskriften § 5-1. Etter som virksomhet som ikke er eiendomsmegling ikke omfattes av hvitvaskingsloven, vil forvaltning av utleieforhold og forretningsførsel også falle utenfor hvitvaskingsregelverket.

I den grad deler av eiendomsmeglingsoppdraget utkontraheres, jf. eiendomsmeglingsloven § 3-5, gjelder hvitvaskingsloven også for kontraktsmedhjelperen og andre som opptrer på vegne av den rapporteringspliktige.

9.2 Kundekontroll

Den tidligere identitetskontrollen er erstattet med en utvidet plikt til å foreta kundekontroll etter en konkret vurdering av operasjonell risiko, jf. hvitvaskingsloven § 5. Av de situasjonene som utløser plikt til å foreta kundekontroll, jf. hvitvaskingsloven § 6, er det – nå som før – først og fremst *etablering av kundeforhold* som er praktisk for eiendomsmeglingsvirksomhet. I tillegg er det et nytt krav i denne bestemmelsen som innebærer at dersom det underveis i oppdragsutøvelsen oppstår tvil om tidligere innhentede opplysninger om kundene er korrekte eller tilstrekkelige, skal det foretas en ny kundekontroll, jf. nr. 4.

For tjenesteytere som driver eiendomsmegling utløses plikten til å foreta kundekontroll i forbindelse med inngåelse av eiendomsmeglingsoppdraget, jf. eiendomsmeglingsloven § 6-4. Dette gjelder både ved inngåelse av salgs- og kjøpsoppdrag samt utleie- eller leiesøksoppdrag.

I tillegg skal det i forbindelse med at avtale om kjøp eller leie inngås, foretas kundekontroll av oppdragsgivers medkontrahent, det vil normalt si kjøper eller leietaker.

Kundekontrollen skal som hovedregel gjennomføres før etablering av kundeforholdet. Eiendomsmeglere anses å ha etablert kundeforhold med oppdragsgiver når de har påtatt seg oppdraget. Kredittilsynet antar det er praktisk for eiendomsmeglingsoppdrag at bekreftelse av identiteten skjer samtidig med inngåelse av oppdragsavtalen, noe som normalt vil være forenlig med unntaket i lovens § 9 annet ledd nr. 1. Kundekontrollen av oppdragsgivers medkontrahent skal etter regelverket foretas senest forut for gjennomføringen av oppgjøret. I praksis vil kundekontroller her kunne foretas i forbindelse med kontraktsinngåelsen, som normalt skjer en viss tid før gjennomføringen av oppgjøret.

Det sentrale for kundekontrollen når det gjelder eiendomsmegling er registrering av opplysninger om begge parter i eiendomshandelen, samt bekreftelse av deres identitet på grunnlag av gyldig legitimasjon. Hvitvaskingsforskriften §§ 5, 6 og 7 angir hva som regnes som gyldig legitimasjon for henholdsvis fysiske og juridiske personer.

Selv om det i det nye hvitvaskingsregelverket ikke lenger er noe absolutt krav om personlig fremmøte ved kundekontrollen, antar Kredittilsynet at dette likevel vil være den vanlige og mest praktiske måten å gjennomføre kontrollen på for eiendomsmeglere. Imidlertid åpner hvitvaskingsloven for at kundekontroll kan skje ved bekreftet kopi av legitimasjon fra kunden forutsatt at det fremlegges ytterligere dokumentasjon som bekrefter vedkommendes identitet, jf. hvitvaskingsloven § 7 fjerde ledd. Loven åpner også for at bekreftelse av fysiske personers identitet kan gjøres uten at kunden fremlegger gyldig legitimasjon i tilfeller hvor den rapporteringspliktige er sikker på vedkommendes identitet, jf. hvitvaskingsloven § 7 femte ledd. For eksempel vil en slik bekreftelse kunne gjennomføres ved at den rapporteringspliktige ved signatur bekrefter å være sikker på den fysiske personens identitet. Retningslinjene for dette er omtalt generelt i Alminnelig del.

Dersom partene i eiendomshandelen opptrer overfor megler ved *fullmektig*, skal også fullmektigens identitet bekreftes på grunnlag av gyldig legitimasjon, jf. hvitvaskingsloven § 7 annet ledd.

Der den ene eller begge partene i eiendomshandelen er en juridisk person, for eksempel et selskap, skal identiteten kontrolleres og bekreftes på grunnlag av firmaattest som ikke er eldre enn tre måneder. I tillegg skal også identiteten til den som opptrer på vegne av selskapet bekreftes på grunnlag av gyldig legitimasjon for fysiske personer, jf. hvitvaskingsloven § 5 og 6. Ytterligere skal det dokumenteres at vedkommende har fullmakt til å representere selskapet utad.

Et nytt krav i forhold til tidligere lovgivning er at kundekontrollen også omfatter registrering og kontroll av *reelle rettighetshavere*. Som praktisk eksempel kan nevnes at for selskap kreves det – i tillegg til tiltakene nevnt i avsnittet over – at det foretas kontroll av den eller de fysiske personer som direkte eller indirekte eier eller kontrollerer med enn 25 prosent av eierandelen eller stemmene i selskapet eller på annen måte utover kontroll over ledelsen av selskapet. Reelle rettighetshavere skal både registreres og identifiseres. Dette er nærmere behandlet i Alminnelig del.

Det bemerkes særskilt at ved formidling for dødsboer ved privat skifte, kreves det nå som tidligere kundekontroll av samtlige arvinger etter skifteattesten. Ved offentlig skifte vil kundekontrollen være oppfylt ved innhenting av skifteattest hvor bobestyrer fremgår.

Dersom kundekontrollen av ulike årsaker ikke lar seg gjennomføre, kan det heller ikke etableres kundeforhold. I praksis vil dette medføre at meglerforetaket ikke kan påta seg eiendomsmeglingsoppdrag for oppdragsgiver som ikke kan fremlegge gyldig legitimasjon og/eller når eventuelle reelle rettighetshavere til rettigheten som skal formidles ikke lar seg identifisere.

Når en avtale om omsetning av fast eiendom er kommet i stand, plikter megler i medhold av eiendomsmeglingsloven §§ 6-8 og 6-9 å bistå med gjennomføringen av handelen, herunder sette opp kjøpekontrakt og gjennomføre oppgjøret mellom partene. På dette stadiet i eiendomsmeglingsprosessen vil normalt megler ikke kunne avslutte oppdraget. Konsekvensen av at det i medhold av hvitvaskingsloven er bestemt at rapporteringspliktig ikke skal gjennomføre transaksjonen dersom kundekontroll ikke kan gjennomføres, vil være at megler må avstå fra å gjennomføre oppgjøret. For at meglerforetaket skal unngå å komme i kontraktsrettslig ansvar overfor partene, bør meglerforetaket uttrykkelig ta forbehold overfor både oppdragsgiver og interessenter om at partene må oppfylle hvitvaskingslovens krav til legitimasjon.

9.3 Undersøkelse og rapportering av mistenkelige transaksjoner

Nedenfor følger eksempler på indikasjoner på mistenkelige transaksjoner som kan forekomme i forbindelse med eiendomshandler. (Kilde: Førstestatsadvokat Sven Arild Damslara, Økokrim, artikkel i *Eiendomsmegleren* 4/2009). Det vises for øvrig til gjennomgangen i Alminnelig del.

- Kontante transaksjoner
- Bruk av bankremitter
- Uvanlig bruk av klientkonto (eks. for høyt innbetalt forskudd)
- Betaling overføres fra et land kjøper ikke har noen opplyst tilknytning til
- Uvanlig stor egenkapital i forhold til inntekt
- Selger aksepterer tap
- Kort tid mellom erverv og videresalg
- Bruk av stråmenn
- Eiendommen kjøpes usett
- Kjøp/salg til betydelig overpris/underpris
- Unormalt transaksjonsmønster i forhold til oppdragets art, for eksempel
 - At selger ikke skal være mottaker av oppgjøret
 - At kjøper ikke skal betale selv
 - At oppgjøret deles opp i unødige mange transaksjoner
- Misforhold mellom en klients dårlige økonomiske stilling og betalingsevne i aktuell transaksjon
- Etterspørsel etter andre tjenester enn det som er normalt, for eksempel bekreftelser på oppgjør, ekstraordinære avtalepunkter, ny verditakst når annen takst foreligger.

Undersøkelses- og rapporteringsplikten inntreffer selv om transaksjonen ikke gjennomføres. For eksempel vil en kundes forsøk og påfølgende avvisning fra meglerforetakets side på å betale kjøpesummen med kontante midler kunne innebære en rapporteringsplikt for meglerforetaket.

9.4 Oppbevaring av opplysninger om dokumenter

Arkiveringsplikten i eiendomsmeglingsforskriften § 3-7 tredje ledd innebærer at eiendomsmeglingsforetak må oppbevare kopier av dokumenter som er benyttet i kundekontrollen som nevnt i hvitvaskingsloven § 7, registrerte opplysninger i medhold hvitvaskingsloven § 8 og dokumenter i tilknytning til undersøkelse og rapportering av mistenkelige transaksjoner i minst 10 år.

De registrerte opplysningene som nevnt i hvitvaskingsloven § 8 skal i henhold til hvitvaskingsloven § 22 første ledd tredje punktum knyttes til oppdragsnummer eller formidlingsnummer, jf. eiendomsmeglingsforskriften §§ 3-2 til 3-4.

10. Regnskapsførere og revisorer

10.1 Når er et oppdrag etablert?

I hvitvaskingsforskriften § 2 annet ledd fremgår det at statsautoriserte og registrerte revisorer anses for å ha etablert et kundeforhold når de har påtatt seg et oppdrag, herunder rådgivning og andre tjenester, eller sendt revisorerklæring til Foretaksregisteret.

Når det gjelder regnskapsførere fremgår det av hvitvaskingsforskriften § 2 tredje ledd at regnskapsfører anses for å ha etablert et kundeforhold når de har inngitt skriftlig oppdragsavtale med oppdragsgiver eller oppdrag som forutsetter skriftlig oppdragsavtale, jf. regnskapsloven § 3.

Kredittilsynet bemerker at både revisorer og regnskapsførere kan tenkes å ha etablert et kundeforhold basert på muntlig aksept, selv om det etter lovverket stilles krav til skriftlighet. Man kan også anses for å ha et etablert kundeforhold/påtatt seg oppdrag ved konkludent atferd. En revisor eller regnskapsfører som har begynt å arbeide på et oppdrag før det foreligger en konkret skriftlig eller muntlig aksept, vil således kunne anses for å ha påtatt seg oppdraget iht. hvitvaskingsforskriften § 2.

10.2 Kundeforholdets formål og tilsiktede art

Det følger av hvitvaskingsloven § 7 nr. 4 at den rapporteringspliktige skal innhente opplysninger om kundeforholdets formål og art.

Bakgrunnen for kravet er at opplysningene vil gi viktig informasjon om oppdragsgiver i risikovurderingen og bidra til lovens krav om løpende oppfølging.

Fra regnskapsførernæringen er det reist spørsmål om hvilket kundeforhold bestemmelsen henviser til. Kredittilsynet er av den oppfatning at det er kundeforholdet mellom regnskapsfører/revisor og oppdragsgiver som skal belyses. Lovens krav er et utslag av ”kjenn din kunde”-prinsippet som ligger til grunn for EUs tredje hvitvaskingsdirektiv. Kravet medfører at regnskapsfører skal kjenne sin oppdragsgiver.

10.3 Taushetsplikt – utveksling av opplysninger

Det følger av hvitvaskingsloven § 21 at revisor og regnskapsførere er pålagt taushetsplikt vedrørende undersøkelse, rapportering og etterforskning av eventuell hvitvasking. Dette medfører at kunder eller tredjepersoner ikke skal gjøres kjent med at det foretas undersøkelser av mistenkelige transaksjoner, at det er rapportert om mistanken til Økokrim eller at det er iverksatt etterforskning.

I hvitvaskingsforskriften § 14 nr. 4 er det gitt unntak fra forbudet etter hvitvaskingsloven § 21 mot å gjøre tredjepersoner kjent med at det foretas undersøkelser, rapportering eller etterforskning for utveksling av opplysninger mellom revisor og regnskapsfører, angående en felles kunde. Forskriftsbestemmelsen gjør ikke unntak fra taushetsplikt etter revisorloven eller regnskapsførerloven. Kredittilsynet presiserer at ny revisor eller regnskapsfører vil ha taushetsplikt etter hvitvaskingsloven § 21 overfor oppdragsgiver, også for rapportering som er gjort av tidligere revisor eller regnskapsfører.

Ved revisorskifte skal ny revisor etter revisorloven § 7-2 første ledd, be om en uttalelse fra tidligere revisor om det foreligger forhold som tilsier at ny revisor ikke bør påta seg oppdraget. Den tidligere revisoren skal uten ugrunnet opphold opplyse skriftlig om begrunnelsen for sin fratreden. I praksis vil tidligere revisor vise til nummererte brev, hvor forhold som kan gi grunnlag for slik fratreden skal være tatt opp med den revisjonspliktige, jf. revisorloven § 5-4, jf. § 5-2 fjerde ledd. At det foreligger en lovpålagt plikt for ny og tidligere revisor til å kommunisere ved revisorskifte, gjør at det ikke kan være noe til hinder for at tidligere revisor opplyser om mistanke om hvitvasking, undersøkelser og om eventuell rapportering til Økokrim dersom disse forholdene har hatt betydning for revisors fratreden.

Etter regnskapsførerloven § 10 tredje ledd vil en regnskapsfører, uten hinder av taushetsplikt, kunne gi opplysninger og dokumentasjon til ny regnskapsfører når denne regnskapsføreren ber om dette, og dette har betydning for regnskapsføreroppdraget. I henhold til forskrift om autorisasjon av regnskapsførere mv. 2. august 1999 nr. 196 (regnskapsførerforskriften) § 3-1 annet ledd plikter regnskapsfører å gi opplysninger til ny regnskapsfører om forhold som tilsier at ny regnskapsfører ikke bør påta seg oppdraget dersom ny regnskapsfører spør om dette. Kredittilsynet legger til grunn at også regnskapsfører, uten hinder av taushetsplikt, kan gi opplysninger til ny regnskapsfører om mistanke om hvitvasking, undersøkelser og eventuell rapportering til Økokrim dersom disse forholdene har hatt betydning for regnskapsførers fratreden.

Kredittilsynet legger til grunn at det kan gjøres unntak fra taushetsplikten i situasjoner ved revisorbytte eller regnskapsførerbytte. Opplysninger om at en kunde er rapportert til Økokrim vil være sentral informasjon i den vurderingen regnskapsfører og revisor gjør vedrørende nye oppdrag. For det tilfellet at revisor tar på seg oppdraget, er det viktig å være oppmerksom på kundens transaksjoner. Kundens tidligere transaksjoner vil være av betydning for å kunne gjøre en forsvarlig vurdering.

10.4 Rapportering til Økokrim

Lovens utgangspunkt er at det påligger den enkelte rapporteringspliktige å melde fra om mistenkelige transaksjoner i henhold til hvitvaskingsloven § 18. Etter loven § 4 annet ledd nr. 1

og 2 er registrerte og statsautoriserte revisorer og for autoriserte regnskapsførere rapporteringspliktige.

Ved mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering skal den rapporteringspliktige foreta undersøkelser. At slik undersøkelse foretas er den enkelte revisor eller regnskapsførers plikt, og at undersøkelse er foretatt, må dokumenteres, jf. hvitvaskingsloven § 17.

Det er reist spørsmål fra bransjen om nødvendigheten av at både regnskapsfører og revisor rapporterer til Økokrim. Kredittilsynet er av den oppfatning at det vil være nok å sende en samlet melding til Økokrim. En samlet melding forutsetter at dokumentasjon finnes hos både regnskapsfører og revisor. Kredittilsynet vil understreke at ansvaret for at det er foretatt rapportering til Økokrim, ligger på den enkelte rapporteringspliktige. I de tilfellene det blir avtalt at en av de rapporteringspliktige skal forestå rapporteringen, vil den andre ha en undersøkelsesplikt for at slik rapportering faktisk er foretatt.

10.5 Forholdet til andre plikter revisor og regnskapsfører har etter særlovgivningen

Pliktene til å foreta undersøkelser etter revisorlovgivningen innebærer at revisor må være i kontakt med kunden og utføre revisjonshandlinger som for eksempel å granske interne og eksterne dokumenter, foreta testing og stille spørsmål til ansatte og ledere hos kunden. Enkelte av disse revisjonshandlingene kan være av en slik type at revisor vanligvis kun utfører dem dersom forholdene hos kunden vekker mistanke hos revisor. Når revisor gjør slike undersøkelser, kan revisor gjøre kunden oppmerksom på sin mistanke.

Bestemmelsene om taushetsplikt i hvitvaskingsregelverket kan synes å være i konflikt med en rekke bestemmelser i revisorloven hvor revisor pålegges en plikt til å informere, i første rekke foretakets ledelse, men også i noen tilfeller påtroppende revisor og dessuten allmennheten.

Etter Kredittilsynets oppfatning plikter revisor å forholde seg i samsvar med revisorlovens bestemmelser om undersøkelser og nummererte brev også om forhold som er rapporteringspliktig til Økokrim. Dette plikter revisor å gjøre selv i tilfeller hvor det er sannsynlighet for at kunden vil forstå eller kunne forstå at revisor har sett forhold som er rapporteringspliktig til Økokrim. Det revisor derimot ikke kan gjøre, er å opplyse om dette ved spørsmål fra kunden eller på annen måte. Revisor må forholde seg taus om dette forholdet.

For regnskapsførere finnes ikke tilsvarende utfyllende lov- eller forskriftsbestemmelser om hvilken handlemtåte som skal følges ved avdekking av feil og mangler hos den regnskapspliktige. Etter regnskapsførerforskriften § 3-1 tredje ledd, skal regnskapsfører si fra seg oppdraget dersom *”oppdragsgiver vesentlig misligholder sine plikter etter oppdragsavtalen, slik at regnskapsfører ikke makter å produsere eller gi grunnlag for avtalt lovbestemt rapportering ...”*. Etter bransjestandarden ”God regnskapsføringsskikk”, plikter regnskapsfører å ta opp forholdet til brudd på aktuelle bestemmelser ved utformingen av grunnlagsmateriale med kunden. Ved vesentlige brudd eller gjentakelser, skal slik melding gis skriftlig. Ved avlegging av periodiske regnskapsrapporter skal regnskapsfører ta opp uklarheter og spørsmål med oppdragsgiver. Brudd på regnskaps-, bokførings, skatte- og avgiftslovgivningen skal uansett tas opp skriftlig.

På samme måte som for revisorer må regnskapsførere forholde seg i samsvar med de bestemmelser som er regulerende for yrket. Dette gjelder selv om kunden kan få mistanke om at det er sendt en rapport til Økokrim. Regnskapsfører kan imidlertid ikke på spørsmål eller på annen måte opplyse eller bekrefte at slik rapportering har funnet sted.

10.6 Interne rutiner

Rapporteringspliktige skal etter hvitvaskingsloven § 23 ha forsvarlige interne kontroll- og kommunikasjonsrutiner som sikrer oppfyllelse av plikter etter loven. Etter § 23 skal rapporteringspliktige ha systemer for oversikt over kundeforhold.

Revisorer og regnskapsførere som driver alene eller med få medarbeidere må også ha interne kontroll- og kommunikasjonsrutiner etter hvitvaskingsloven. Rutinene kan imidlertid tilpasses det faktiske behovet for slike rutiner i en liten og oversiktlig virksomhet. Det må blant annet tas hensyn til behovet for rutiner som følger med bruk av medarbeidere.

Emil Steffensen

Kjell Arne Aasgaarden

Kontaktpersoner:

Svein Hagen, tlf. 22 93 99 12, e-post: svein.hagen@kredittilsynet.no

Øyvind Jensen, tlf. 22 93 98 73, e-post: oyvind.jensen@kredittilsynet.no

Vedlegg:

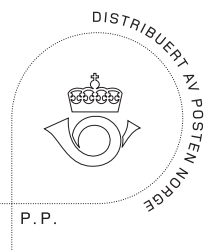
[LOV-2009-03-06-11 Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.](#)

[FOR-2009-03-13-302 Forskrift om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.](#)

[FOR-2009-03-13-303 Forskrift om kontrollutvalget for tiltak mot hvitvasking](#)

Lenker til lov og forskrifter er tilgjengelige fra rundskrivet som er publisert på Kredittilsynets nettsted.

B

NORGE

P. P.

KREDITTILSYNET

Postboks 100 Bryn
N-0611 OSLO

Tlf. 22 93 98 00
Faks 22 63 02 26

post@kredittilsynet.no

Kredittilsynets rundskriv (inkludert eventuelle vedlegg) er tilgjengelig i elektronisk form på: www.kredittilsynet.no. Her kan du også tegne abonnement på rundskriv. Kredittilsynet sender da en e-post når et nytt rundskriv er publisert på nettstedet.

